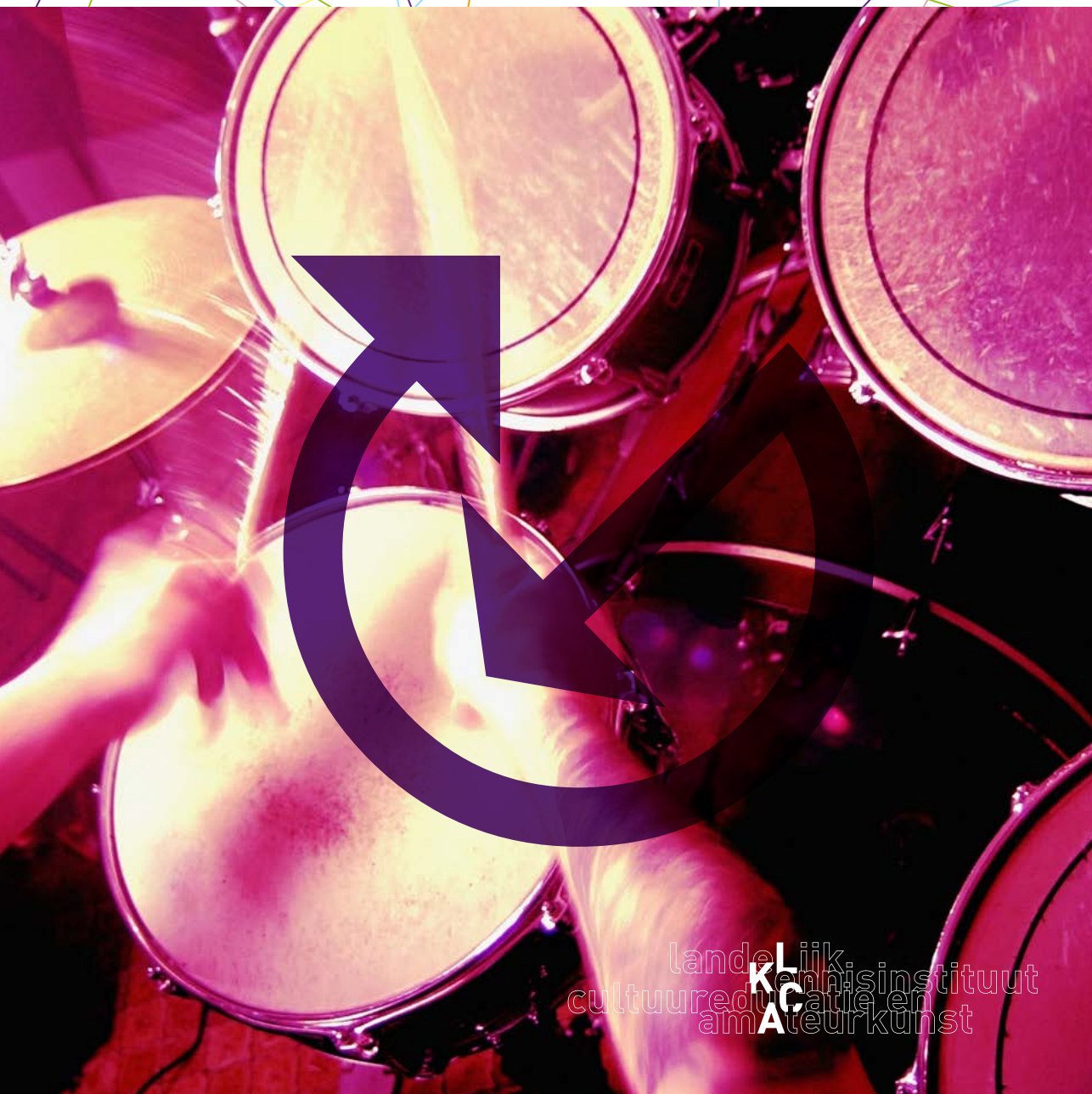


# cultureducatie en ste buiten



landelijk  
cultureducatie en  
amateurkunst  
KLAC kennisinstituut

# Cultuur- educatie binnenste- buiten



**Verbinding van cultuuronderwijs op school  
met de culturele omgeving**



# Voorwoord

Goed cultuuronderwijs laat kinderen kennismaken met schoonheid en met dat wat anders is. Het daagt hen uit om een creatieve, onderzoekende houding te ontwikkelen, en een flexibele en open geest. Het biedt daarmee een goede start voor een inspirerend en betekenisvol leven.

Cultuureducatie doet er toe. Het wordt steeds duidelijker dat cultuureducatie niet alleen leuk is, maar meer dan ooit essentieel is voor de ontwikkeling van een kind. In een steeds sneller veranderende wereld zijn creativiteit, flexibiliteit en innovatief vermogen heel erg belangrijk. Het is daarom belangrijk dat docenten, culturele instellingen, cultuurcoaches, bestuurders en andere betrokkenen de handen ineen blijven slaan om goed cultuuronderwijs mogelijk te maken.

Het besef dat cultuureducatie een belangrijk fundament is van goed onderwijs groeit bij scholen. Culturele instellingen kunnen scholen ondersteunen om cultuuronderwijs op school vorm te geven. Om aansluiting te vinden bij de bestaande lesprogramma's is goed luisteren naar de vraag van het onderwijs belangrijk. Het onderwijs moet nadenken over het formuleren van die vraag. Het is daarbij de ambitie om tot een gelijkwaardige samenwerking tussen culturele instellingen en scholen te komen.

In de publicatie die nu voor u ligt worden negen voorbeelden van bijzondere en waardevolle samenwerkingen tussen scholen en de lokale culturele omgeving uitgelicht en worden ervaringen gedeeld. Deze initiatieven durven over de eigen grenzen te kijken en zetten de ontwikkeling van het kind centraal.

Graag nodig ik u uit om u zich door de verhalen in deze publicatie te laten inspireren en na te gaan welke samenwerkingen u zelf kunt aangaan op het gebied van cultuuronderwijs.

Marjan Hammersma  
Directeur-Generaal Cultuur en Media  
Ministerie van OCW

## Dankwoord

Deze publicatie is het directe resultaat van negen interviews met personen en instellingen die elkaar hebben gevonden in de verbinding van binnen- en buitenschoolse cultuureducatie. Wij zijn ervan overtuigd dat de samenwerking tussen scholen en culturele instellingen zorgt voor betere en duurzamere cultuureducatie. Met deze publicatie sluiten we aan bij actuele ontwikkelingen die ook weerspiegeld worden in beleid en beleidsvoornemens door het Ministerie van OCW, zoals de programma's Cultuureducatie met Kwaliteit en Méér Muziek in de Klas. Wij hopen dat deze publicatie meer aandacht voor het onderwerp genereert en enthousiasme en inspiratie teweeg brengt.

Wij danken alle gesprekspartners van de negen voorbeelden voor hun inhoudelijke inbreng tijdens de interviews, voor de terugkoppeling die daarna nog plaatshad en voor het aanleveren van beeldmateriaal. Zonder de tijd en moeite die zij hebben willen investeren zou deze publicatie niet mogelijk zijn geweest.

Jan van den Eijnden  
projectleider LKCA  
Oktober 2015

## Inhoud

<b>Inleiding</b>	<b>9</b>
<b>Verbinding maken: negen aanpakken</b>	<b>17</b>
Amsterdam	19
Breda	23
Enschede	29
Gieten	33
Gouda	39
Montfort	43
Ridderkerk	49
Rotterdam	55
Wehl	61
<b>Verbinding maken: de analyse</b>	<b>67</b>
Het initiatief nemen	68
Gedeelde visie vanuit eigen doelen	70
Continu werken aan inhoudelijke verbinding	72
De uitvoerders: vakdocent en groepsleerkracht	73
Een doorlopende leerlijn	75
De organisatorische taken verdelen en plannen	76
De verbindende schakel	77
Voldoende financiële middelen	78
De directe omgeving van het kind	79
Ouderbetrokkenheid	80
Beleid benutten of omzeilen	81
<b>Tips voor verbinding: aan de slag</b>	<b>85</b>
<b>Verklarende begrippenlijst</b>	<b>90</b>

# Inleiding



## INLEIDING

De verbinding tussen cultuur en school is al lang onderwerp van landelijk overheidsbeleid en staat de laatste tijd extra in de belangstelling. Het huidige beleidsprogramma van het Ministerie van OCW, Cultuureducatie met Kwaliteit, kent vele voorbeelden van hoe de culturele sector actief betrokken is bij het curriculum van basisscholen. Cultuur- en onderwijssector ontwikkelen overal in het land samen leerlijnen. Maar de formele onderwijstijd is beperkt. Daarom is het goed om de binnen het curriculum gelegde basis buiten schooltijd op allerlei manieren uit te breiden, zodat kinderen hun creatieve talenten optimaal kunnen ontdekken én ontwikkelen.

De eerste kennismaking met kunst en cultuur kan – behalve natuurlijk in de thuissituatie – al plaatsvinden in kinderdagverblijven en peuterspeelzalen. Ook in de buitenschoolse opvang (bso) en de vrije tijd zijn tal van mogelijkheden voor cultureel leren. Er valt echter nog een wereld te winnen wanneer de verschillende partijen binnen en buiten het onderwijs elkaar beter zouden weten te vinden. Verbindingen tussen binnen- en buitenschoolse cultuureducatie bieden kansen die nu nog te weinig benut worden. Grote veranderingen en verbodding in de infrastructuur voor de buitenschoolse cultuureducatie – zoals centra voor de kunsten en muziekscholen die zijn verdwenen – maken het opnieuw doordenken van samenwerking en vormen van verbinding extra actueel.

Deze publicatie biedt een praktische handreiking, vooral voor schoolleiders, cultuurcoördinatoren, cultuurcoaches en aanbieders, om in het primair onderwijs bewuster verbindingen te leggen tussen cultuureducatie binnen en buiten de school. Het LKCA wil bij betrokkenen, beslissers en uitvoerders in het primair onderwijs (ook de bso en de integrale kindcentra) het besef versterken dat ze cultuureducatie vanuit schoolverband op diverse manieren buiten de formele schooltijd kunnen uitbreiden door samen te werken met culturele partners. Zo kunnen alle partijen bewuster omgaan met het verbinden van de diverse omgevingen waar kinderen leren en zich ontwikkelen.

We brengen in deze publicatie visie, doelen en werkwijzen in beeld die partijen hanteren om cultuureducatie binnen en buiten schooltijd te verbinden. We bundelen ervaringen en gaan na wat de gevolgde aanpakken

zijn. De leerervaringen van anderen bieden handvatten voor onderwijs- en cultuurpartners (ook binnen de georganiseerde amateurkunst) die werk willen maken van een samenhangend binnen- en buitenschools programma.

Deze publicatie kwam tot stand door gesprekken met 'drijvende krachten' uit het werkveld, die zich al meer jaren inspannen voor een verbinding tussen binnen- en buitenschoolse cultuureducatie. We kozen voor gesprekspartners vanuit het hele land met een diversiteit in rollen, taken en instellingen:

- Amsterdam: directeur en talentmakelaar van Stichting Wijsneus
- Breda: cultuurcoaches van centrum voor de kunsten, de Nieuwe Veste
- Enschede: directeur van basisschool het Pathmos, projectleider educatie van Kaliber Kunstenschool en docent/dirigent van Kaliber Kunstenschool
- Gieten: docent, cultuurcoach ICO Centrum voor Kunst en Cultuur Assen, directeur obs Gieten en voorzitter plaatselijke muziekvereniging
- Gouda: coördinator en docent/cultuurcoach Jeugdtheaterhuis
- Montfort: directeur academische basisschool en voorzitter plaatselijke fanfare en overkoepelende organisatie amateurkunstverenigingen
- Ridderkerk: stedelijk coördinator Brede Scholen, locatiemanager/coördinator bso en combinatiefunctionaris
- Rotterdam: coördinator dans vo en coördinator onderwijs van SKVR, centrum voor de kunsten
- Wehl: adjunct-directeur integraal kindcentrum Het Timpaan en projectleider/coördinator van centrum voor de kunsten, de Gruitpoort

## WAAROM VERBINDING ONDERZOEKEN?

Zowel basisscholen, bso's als cultuuraanbieders bieden kinderen leermogelijkheden aan buiten de formele onderwijstijd. Om de culturele mogelijkheden voor kinderen uit te breiden ligt een samenwerking tussen school en partners uit de culturele omgeving voor de hand. Professionele vakdocenten die gespecialiseerd zijn in de kunstdisciplines hebben kwaliteiten en competenties die een school niet altijd zelf in huis heeft. Bovendien is de schaarse tijd van leerkrachten een belangrijke praktische reden om gebruik te maken van externe partijen bij uitgebreid cultuuronderwijs.

Onder uitgebreid onderwijs verstaat de Onderwijsraad<sup>1</sup> een extra aanbod van de school of andere educatieve partijen gericht op 1) het behalen van de wettelijke vereisten, 2) het breder en diepgaander ontwikkelen van talenten en 3) het verbreden van het perspectief van leerling of student op arbeid en samenleving. Deze drie doelen geven ook de drie vormen van uitgebreid onderwijs aan die onderscheiden kunnen worden: uitgebreid onderwijs gericht op verbetering van leerprestaties; uitgebreid onderwijs gericht op verrijking; en uitgebreid onderwijs gericht op oriëntatie op arbeid en samenleving.

Een goede verbinding tussen binnen- en buitenschoolse cultuureducatie biedt kinderen toegang tot het beschikbare aanbod in een verrijkte leeromgeving en vergroot de kans dat ze hun culturele talent vinden en breder en diepgaander kunnen ontwikkelen.

Een school zal zoeken naar optimale samenwerkingsconstructies om uitgebreid cultuuronderwijs vorm te geven. De brede school is een bekende samenwerkingsvorm tussen een school en één of meer partners. Voor samenwerking tussen school en kinderopvang wordt de term integraal kindcentrum (ikc) gebruikt. Maar er zijn ook andere termen in gebruik zoals dagarrangementen of verlengde schooldag. Ook zijn er lokale varianten. Er zijn professionals, vooral de intern cultuurcoördinator en de cultuurcoach (de combinatiefunctionaris cultuur) met de opdracht om werk te maken van de verbinding tussen onderwijs en cultuur. Een cultuurcoach brengt kunst en cultuur, waaronder lokale aanbieders van cultuureducatie, de school in. Aanbieders zoeken ook zelf actief naar partners in het onderwijs om samen educatieve activiteiten te ontplooien.

Onderzoek naar partnerschappen tussen scholen en andere organisaties, samengevat op [leraar24.nl](http://leraar24.nl) laat zien dat deze zich kenmerken door een veelheid aan veelal ongedifferentieerde doelen. Terwijl ook blijkt dat voor alle betrokkenen heldere doelen - wat moet de verbinding kinderen brengen? - een belangrijke factor is voor een succesvol partnerschap. Zet visie voorop, niet de ontwikkeling van activiteiten, luidt het advies. Op schoolniveau blijkt ondersteuning vanuit de schoolleiding een noodzakelijke voorwaarde om tot duurzame samenwerking te komen. Verder is het belangrijk dat leerkrachten plezier ontnemen aan samenwerking en het niet ervaren als weer iets extra's. Op meer beleidsmatig niveau blijkt het ondoorzichtige geheel van tijdelijke subsidiestromen een gevaar voor de continuïteit van activiteiten.

We weten dat scholen verschillend denken over het belang van cultuureducatie en van de samenhang die er zou moeten zijn tussen de doelen en activiteiten binnen en buiten school. Er zijn vele visies op cultuureducatie mogelijk. We weten niet of in deze visies ook de verbinding wordt gelegd tussen de kerndoelen kunstzinnige oriëntatie en cultuureducatie buiten schooltijd. Wordt deze verbinding meegenomen in beleid voor cultuureducatie? Gebeurt dit vooral op brede scholen of denken ook andere basisscholen hierover na? Zijn er professionals buiten de cultuurcoach – schoolleiders, cultuurcoördinatoren, kunstvakdocenten – actief bezig om heel bewust vanuit een visie juist deze verbinding vorm te geven? Hoe verloopt de samenwerking tussen partners die zich bezig houden met de uitbreiding van tijd voor cultuuronderwijs? Vanwege al deze vragen heeft het LKCA onderzocht wat er inhoudelijk en organisatorisch nodig is om uitbreiding van cultuureducatie mogelijk te maken in verbinding tussen school en cultuur.

### **CRITERIA VOOR VERBINDING**

We spreken in ons onderzoek van verbinding als er minimaal sprake is van afstemming tussen activiteiten binnen en buiten schooltijd. Liefst in de vorm van een doelgericht project of programma met goede begeleiding waar kinderen intensief, langdurig en enthousiast aan kunnen deelnemen. Bij voorkeur versterkt een verbinding het reguliere programma voor het leergebied kunstzinnige oriëntatie. Verbinden betekent niet het volledig plannen van cultuureducatie in een naschools programma. Het reguliere leerplan voor kunstzinnige oriëntatie moet voldoende basis bieden voor de gemiddelde leerling, wat daarna gebeurt is extra. Het grote verschil tussen binnen- en buitenschoolse cultuureducatie is dat in het eerste geval alle kinderen van de school meedoen, terwijl voor buitenschoolse activiteiten kinderen – eventueel vanuit verschillende scholen – zich (meestal) vrijwillig aanmelden.

Op basis van deze criteria heeft een team van LKCA-medewerkers praktijkvoorbeelden geselecteerd en interviews gehouden met de daarbij betrokken professionals, zoals schoolleiders, coördinatoren, vakdocenten, cultuurcoaches, aanbieders van naschools aanbod en bso-medewerkers. Zij vertelden over 'hun' verbinding tussen binnen- en buitenschoolse cultuureducatie en deelden hun inzichten over hoe je verbinding tot stand brengt. Ook de rol van ouders en de gemeentelijke overheid komen aan bod.

## LEESWIJZER

In het eerste hoofdstuk beschrijven we negen aanpakken op basis van onze interviews. Dit eerste hoofdstuk is bedoeld om kennis te maken met de drijvende krachten. Deze beschrijvingen bevatten bijzondere voorbeelden, werkwijzen en citaten uit de praktijk en bieden een eerste indruk van hoe mensen op diverse plaatsen in het land invulling geven aan de verbinding tussen binnen- en buitenschoolse cultuureducatie.

Een overkoepelende analyse van alle interviews heeft geleid tot enkele algemene inzichten over hoe je als school en culturele partij in partnerschap kunt komen tot verbinding van binnen- en buitenschoolse cultuureducatie. Deze zijn te vinden in het tweede hoofdstuk. Een aantal inzichten is daarbij vertaald in concrete tips.

Het laatste hoofdstuk vat tips uit de gesprekken en analyse samen.

We hopen dat deze publicatie aanknopingspunten biedt om met elkaar in gesprek te gaan over het verbinden van werelden die niet gescheiden zouden mogen blijven.

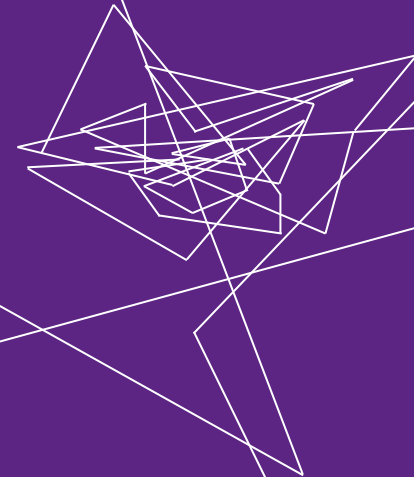
<sup>1</sup> Advies Uitgebreid onderwijs, uitgebracht aan de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. Nr. 20100286/979, december 2010. Uitgave van de Onderwijsraad, Den Haag, 2010. ISBN 978-946121-008-1 [www.onderwijsraad.nl](http://www.onderwijsraad.nl)





Verbinding  
maken

Negen aanpakken





# Ieder kind heeft recht op een brede ontwikkeling



## Waar

Amsterdam (821.752 inwoners)

## Wat

Gevarieerd buitenschools aanbod

## Wie

Liesbeth Barwegen (directeur Stichting Wijsneus), Carla Hoekenga (talentmakelaar Stichting Wijsneus)

## Financiering

gemeente (vouchergelden cultuureducatie), welzijnsbudget deelraad en subsidies

## Aantal deelnemende basisscholen

29 (in Amsterdam-Noord)

## Aantal deelnemende leerlingen

3800 kinderen

## Deelnemende organisaties

circa 15 organisaties als vaste samenwerkingspartner, daarnaast zzp'ers



**G**evarieerd buitenschools aanbod bieden om kinderen kennis te laten maken met kunst en cultuur, maar ook met techniek en sport. Met dat idee is Stichting Wijsneus als particulier initiatief opgericht in Amsterdam en bijna negen jaar later doet ze dat nog steeds. 'We zijn begonnen op een school in Buitenveldert en twee scholen in Noord', vertelt Liesbeth Barwegen, directeur en een van de oprichters. 'Gedurende al die jaren zijn we gegroeid en inmiddels bedienen we 29 scholen in Amsterdam-Noord.'

Daarbij gaat Wijsneus niet willekeurig of vrijblijvend te werk. 'We sluiten zo veel mogelijk aan bij thema's waar scholen zelf aan werken. Een voorbeeld is een school die schoolbreed drie thema's had, middeleeuwen, piraten en techniek. De kinderen krijgen dan onder schooltijd les, de leerkrachten zijn daar ook bij betrokken. Naschools probeert Wijsneus daar dan bij aan te sluiten.

'We organiseren tegenwoordig introductielessen door vakdocenten. Eerder hadden we wel een paar minuten in de klas, maar wat we tegenwoordig steeds meer doen is een echte introductieles van een uur of anderhalf uur onder schooltijd. Kinderen worden zo gestimuleerd om zich in te schrijven voor na school.'

#### **Uitzendwerk**

Wijsneus werkt met zeven talentgebieden: beeldend, muziek, podiumkunsten (zoals theater en dans), beweging (zoals yoga en capoeira), natuur, techniek en media. Die brede kennismaking verzorgt de stichting niet zelf. Het is meer een kwestie van bemiddelen. 'Wij maken gebruik van vakdocenten, kunstenaars uit allerlei verschillende disciplines die op de scholen, binnen- of buitenschools, lessen verzorgen', vertelt Hoekenga. 'Al die vakdocenten werken zelfstandig. Voor hen zijn we op dit moment bezig met een handleiding over hoe je buitenschoolse activiteiten kunt verbinden aan binnenschoolse thema's.' 'Daarnaast', vult Barwegen aan, 'werken we samen met diverse organisaties en instellingen. Zo zijn er techniekorganisaties waarvan docenten een cursus geven. Noordjes Kinderkunst is actief op het gebied van beeldende kunst. DAT! School is een jeugdtheater- en filmschool. Het NME-centrum Amsterdam-Noord is verantwoordelijk voor natuur- en milieueducatie. De muziekschool doet mee. En Solid Ground Movement biedt dans aan. Zo werken we zowel met partners als met individuele docenten.'

Soms zetten de leerkrachten het project van een vakdocent voort. 'Een school merkte een tekort aan ervaring met techniek bij de kinderen. Het

gaat dan over ambachtelijk en onderzoekend leren. Er zijn verschillende vormen waar ook het beeldende mee geïntegreerd wordt. De vakdocent biedt dan een les aan en de leerkracht gaat daar dan mee verder.'

#### **Scheidslijn**

Toch merkte de stichting dat ze een bepaalde groep kinderen niet bereikte, bijvoorbeeld door een problematische thuissituatie. 'Om ook deze kinderen te bedienen zijn we gaan nadenken hoe we ons aanbod ook voor een gedeelte binnenschools kunnen krijgen', vertelt Barwegen. 'Onze wens liep min of meer parallel aan de toenemende onvrede in het onderwijs over de nadruk op de cognitieve vaardigheden van kinderen. Onderwijs moet toch meer zijn dan het opleiden van kinderen voor de arbeidsmarkt. Daarbij denk ik dat een brede ontwikkeling sowieso goed is voor het kind en dus ook voor diezelfde arbeidsmarkt.'

Bij het zoeken naar een manier om buitenschools aanbod voor een deel binnenschools te organiseren kwam Wijsneus een drempel tegen. 'Buitenschools of naschools aanbod valt onder welzijn en vrije tijd', vertelt Barwegen. 'Daarvoor zijn de stadsdelen, dus voor ons Noord, verantwoordelijk. Maar binnenschools valt onder onderwijs en daarvoor stelt de gemeente centraal het beleid vast. Voor ons gevoel zou die scheidslijn er niet moeten zijn. Het gaat om dezelfde kinderen. Bij de visie wat je kinderen wilt meegeven heb je uiteraard met onderwijs te maken. Maar als je je zoals wij inzet voor een brede ontwikkeling, dan moet het naschoolse een verlengde zijn, het moet één geheel zijn. En niet zoals nu twee verschillende beleidsterreinen.'

Barwegen mist soms visie in het onderwijs. 'Scholen zijn teveel bezig met kennis en cognitieve vaardigheden en te weinig met andere vaardigheden. De balans is zoek.' Daarom pleit ze ervoor dat de scholen de vrijheid die ze hebben ook pakken. Zeker als het gaat om naschoolse activiteiten en cultuureducatie. 'Wij maken bij Wijsneus eigenlijk de omgekeerde beweging, namelijk van buiten naar binnen. Wij werken met tien kinderen en in de klas zijn het er dertig. Je ziet dat kinderen die in de klas minder zichtbaar zijn, bij ons vaak opbloeien. Ze krijgen vrijheid en ruimte om hun eigen leerweg en motivatie te vinden. Dat geeft meerwaarde en dat hoor je van leerkrachten ook terug. Daarom zijn we ook die koppeling aan het maken. Binnen het onderwijs kunnen we meer kinderen bereiken die deze aandacht nodig hebben en die we zo kunnen enthousiasmeren om ook deel te nemen aan de naschoolse activiteiten.'



# De cultuurcoach als web in de wijk



## Waar

Breda (180.937 inwoners)

## Wat

Cultuurcoaches

## Wie

Lizet van Beek en Eileen Beneken  
(beiden cultuurcoach centrum voor de kunsten Nieuwe Veste)

## Financiering

Gemeente (combinatiegelden, Cultuureducatie met Kwaliteit en Nieuwe Veste)

## Aantal deelnemende basisscholen

45

## Aantal deelnemende leerlingen

15.755

## Deelnemende organisaties

Nieuwe Veste, overige lokale culturele aanbieders, bso's, amateurkunstverenigingen in de wijk



**K**om ook kunstwerken maken!' 'Hier kun je lekker bewegen op muziek.' En: 'Hier moet je bij zijn!' Alle leerlingen van een aantal geselecteerde wijken in Breda krijgen van hun basisschool een Cultuurwijzer mee met daarin het culturele aanbod in hun wijk. Van de amateurtoneel- en muziekvereniging, de individuele kunstenaar die in zijn atelier een knutselclub organiseert tot en met de muziekschool.

En niet alleen leerlingen (en hun ouders) krijgen de wijzer mee, als het goed is, prijkt hij ook ergens in de lerarenkamer of de hal van de school. Nodig, weet Eileen Beneken. 'Want vaak wonen leerkrachten niet in die wijk waar ze werken. Juist de kleine aanbieders vinden ze niet en zo komen ze weer heel snel bij de grote spelers in de stad uit. Dan heb je die lokale verbinding nog niet.'

#### Lijntjes leggen

En om die culturele en sociale verbindingen in de wijk is het te doen. Daartoe heeft centrum voor de kunsten Nieuwe Veste in opdracht van de gemeente Breda vier cultuurcoaches aangesteld die ieder een stadsdeel onder hun hoede hebben.

De school is steeds meer het startpunt van hun werk geworden. Daar bereik je alle kinderen en van daaruit kun je lijntjes leggen naar naschools aanbod. 'Je wilt dat kinderen op school de eerste kennismaking kunnen doen. En vandaaruit ontsluit je wegen voor kinderen bij wie het vlammetje ontbrandt', vertelt Van Beek.

De cultuurcoach kijkt samen met de school welke culturele aanbieders er in de buurt zijn en organiseert korte kennismakingsworkshops en presentaties in de wijk die leerkrachten samen met de kinderen kunnen bezoeken. De aanbieders doen dat gratis, want voor hen is het reclame.

De rol van cultuurcoaches is stimuleren, zorgen voor laagdrempelige activiteiten en partijen samenbrengen. Naast dit werk zijn ze ook vakdocent bij kunstencentrum Nieuwe Veste. Beide taken versterken elkaar, stellen Beneken en Van Beek: 'Wij werken binnen en buiten de school, we proberen te verbinden en daar gewoon een mooi iets van te maken.'

#### Laagdrempelig

Om scholen mee te krijgen, zo is hun ervaring, moet je echt laagdrempelig

insteken. Neem muziekonderwijs. Dat vinden veel leerkrachten lastig. De cultuurcoaches weten scholen enthousiast te maken voor 123ZING, een eenvoudige zangtraining voor het team plus een digitale omgeving met liedjes. Van Beek zorgt dat elke lesbrief een liedje van 123ZING bevat, bijvoorbeeld in aansluiting op de programma's van het Bredase kunstmenu of op de Kinderboekenweek en Bevrijdingsdag. 'Daar zijn leerkrachten heel blij mee, want zo wordt zingen onderdeel van lessen die ze toch al moeten geven. Je hoeft echt niet een uur lang muziek te gaan geven.'

Diezelfde liedjes komen kinderen straks na school weer tegen, want de Bredase bso-organisatie Kober overweegt om haar pedagogisch medewerkers te scholen in 123ZING. 'Als je met z'n allen die liedjes kent, dan worden dat de liedjes van deze tijd, nieuw muzikaal erfgoed.'

Om nog meer muziek de school binnen te halen helpen de coaches fanfares en harmonieën met educatieve projecten. 'Zij hebben vaak geen flauw idee hoe ze dat onderwijs in moeten.'

De cultuurcoaches geven hen trainingen, tips en waar mogelijk een rol in projecten. De muziekvereniging kan op school bijvoorbeeld een jaarlijkse instrumentenparade geven. Dat kost de school weinig geld; de amateurmuzikanten hebben doorgaans tijd en vinden het leuk over hun hobby en instrument te vertellen. Voordeel voor de verenigingen is dat ze een gezicht krijgen binnen de school. Zo wilde een harmonie graag een kinderconcert geven en kon ze via school met enkele meedoe-activiteiten bezoekers (en potentiële leden) werven.

#### Taalatelier

Vanuit de school naar buiten, dat is de beweging waar de cultuurcoaches aan werken. Iets begint in school en krijgt daarbuiten een vervolg. Het Taalatelier is daar een mooi voorbeeld van. Kunstvakdocenten van Nieuwe Veste werken met scholen samen om kinderen taalvaardiger te maken. 'De leerkracht geeft woorden op waar behoefte aan is en daar gaan de vakdocenten in naschoolse lessen beeldend, dansend of muzikaal mee aan de slag', vertelt Van Beek. Beneken vult aan: 'Dit is echt de verbinding tussen binnen- en buitenschools.'

Het is bovendien een voorbeeld van hoe de cultuurcoaches slim gebruik weten te maken van niet-culturele subsidies om die verbinding te maken: het Taalatelier wordt bekostigd vanuit de subsidieregeling schakelklas 2.0.

Kunstvakdocenten op locatie laten werken in plaats van in het kunstcentrum zelf is een bewuste beleidskeuze. Hoe dicht bij huis het aanbod, hoe laagdrempeliger immers. Zo startte vorig schooljaar de Proeftuin, waarbij kinderen in school of het wijkgebouw kennis maken met vier disciplines en al doende kunnen ontdekken waar hun talenten liggen.'

Van daaruit kunnen ze doorstromen naar de reguliere lessen in het kunstcentrum. De cultuurcoaches onderzoeken of het mogelijk is om collectieve aanvragen te doen bij het Jeugdcultuurfonds voor kinderen die anders niet mee zouden kunnen doen. 'Mensen individueel weten de weg niet te vinden, blijkt. Dan hebben ze een zoon die trompet wil spelen, maar weten ze niet dat je bij dit fonds kunt aankloppen', zegt Van Beek.

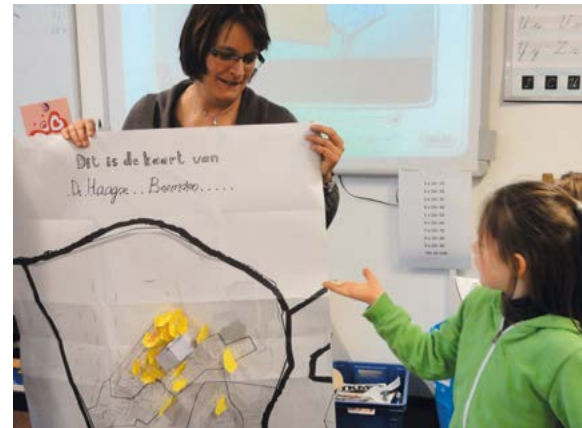
#### Intrinsieke motivatie

En zo zitten Beneken en Van Beek als een spin in het web en zoeken ze overal ingangen en mogelijkheden. Daar zijn soms wel wat hobbels te nemen. Zo staan lang niet alle scholen open om te investeren in naschools aanbod. 'Ze zeggen: "dat is niet ons pakkie an"', vertelt Beneken. Soms vragen ze zelfs huur voor het gebruik van de lokalen.

De bso lijkt meer kansen te bieden, maar de keuze voor cultuureducatie is ook hier niet vanzelfsprekend. 'Ze zoeken wel naschoolse activiteiten, maar die hoeven niet perse educatief te zijn. Ze hebben net zo lief een ouder die gratis een leuke activiteit doet als een dure vakdocent.'

De cultuurcoaches kunnen trekken en duwen wat ze willen, maar uiteindelijk staat of valt alles met de intrinsieke motivatie van partijen. Mensen moeten het belang van cultuur en kansen voor kinderen onderkennen, dan kan er veel moois opbloeien.

Aan die motivatie ontbreekt het Beneken en Van Beek in elk geval niet. Ze geloven heilig in de heilzame verbinding tussen school en wijk: 'Als je wil dat een wijkevenement slaagt, organiseer dan een activiteit of een workshop op school. Studeer iets in met de kinderen en laat hen dat in de wijk presenteren. Dan zie je op zo'n festival ineens tien vrouwen met een hoofddoek die naar hun zoontje of dochtertje komen kijken. Ja, dan vind ik toch dat je iets moois in beweging hebt gezet. De sfeer in de wijk wordt er gewoon door vergroot.'





# Muziek leren spelen in een orkest



## Waar

Enschede (158.553 inwoners)

## Wat

Leerorkest

## Wie

Lotte Sieverink (Kaliber Kunstenschool), Susan Olsman (obs Het Pathmos) en Frank van Nus (docent koper en dirigent Leerorkest Enschede bij Kaliber Kunstenschool)



## Financiering

Kinderen maken muziek, gift Rabobank, eigen bijdrage deelnemers van 75 euro

## Aantal deelnemende basisscholen

16 (8 in stadsdeel zuid, 8 in west)

## Aantal deelnemende leerlingen

750, waarvan 60 ook deelnemen aan het leerorkest

**A**ls Mozes niet naar de berg komt, moet de berg maar naar Mozes.' Dat was de oplossing van Kaliber Kunstenschool in Enschede, toen ze merkte dat de bestaande infrastructuur waarin kinderen op school kennismaken met muziekles en op de muziekschool verder gaan niet langer werkte. 'We zagen dat de drempel om naar Kaliber Kunstenschool te komen voor muziekles steeds hoger werd', zegt Lotte Sieverink. 'En daarom geven we nu muziekles op school, maar wel buitenschools, in een Leerorkest.' Kaliber begon met het aanschrijven van alle basisscholen in Enschede. 'Sommige scholen waren direct enthousiast, enkele haakten om verschillende redenen af. Uiteindelijk bleven er acht scholen over in stadsdeel zuid en acht in stadsdeel west.' 'Het was ook mooi om juist in deze wijken aan de slag te gaan', zegt Susan Olsman, 'omdat het hier in veel gezinnen minder vanzelfsprekend is dat kinderen op muziekles gaan.'

#### Symfonieorkest

Om de leerorkesten samen te stellen is Kaliber gaan werven op alle deelnemende scholen. 'Onze docenten hebben er in lessen van een half uur tot een uur hun instrumenten voorgesteld', vertelt Sieverink. 'Daarnaast hebben ze orkestmuziek laten horen. Omdat Enschede twee jeugdorkesten en een groot symfonieorkest heeft, wilden we aansluiten bij die manier van musiceren.' Uiteindelijk hebben in de beide wijken van de 750 mogelijke deelnemers zestig leerlingen zich aangemeld voor het Leerorkest. 'Ze kiezen uit viool, cello, dwarsfluit, klarinet, trompet, trombone of hoorn en krijgen van een gespecialiseerde muziekdocent een vijftal basislessen en na de kerstvakantie volgen er ook orkestrepetities.' En daar zit het innovatieve in het project, de leerlingen hoeven daarvoor niet een heel eind de stad in. De lessen en orkestrepetities vinden plaats op een van de scholen in de wijk, zoals op Olsmans school Het Pathmos.

#### Enthousiasme

Zowel Kaliber als de scholen zijn erg enthousiast over de samenwerking. Voor Kaliber is het goed om te zien dat er voldoende belangstelling voor hun nieuwe aanpak is. De scholen vinden het goed dat het muziekonderwijs voor hun leerlingen toegankelijk is. Daarbij hoeven de scholen inhoudelijk geen extra inspanningen te doen. 'Onze leerkrachten zijn tijdens de kennismakingsles aanwezig omdat ze de leerlingen beter kennen', zegt Olsman. 'Daardoor kunnen ze de muziekdocenten ondersteunen. Ook zijn ze af en toe op woensdagmiddag aanwezig bij de orkestrepetities. Verder meldt de muziekdocent het bij mij als er eens een leerling van onze school bij de orkestrepetitie afwezig is. Ik neem dan contact op met de ouders en

doorgaans is dat voldoende om de leerling in het project te houden. En ten slotte hebben wij het voordeel dat de repetities hier op school plaatsvinden en dat het hier zichtbaar is. Om het ook op andere scholen waar leerlingen vandaan komen warm te houden, houdt Kaliber alle scholen op de hoogte, bijvoorbeeld met stukjes voor hun nieuwsbrief.'

#### Ouderbetrokkenheid

Omdat de lijntjes tussen school en ouders doorgaans korter zijn, gaat de communicatie over het orkest ook via de school. 'Zo maken we bijvoorbeeld aan de leerlingen en hun ouders duidelijk dat deelname aan het Leerorkest ook betekent dat je dagelijks thuis oefent', zegt Olsman. Ouders laten zien dat ze de muzieklessen waarderen. 'In maart was er hier op school een concert en dat werd druk bezocht.' In juni werd het projectjaar afgesloten met een groot concert in het Enschedese Volkspark. Behalve de ouders volgen ook de plaatselijke muziekverenigingen het project met belangstelling. Enschede kent achttien amateurmuziekverenigingen die zitten te springen om vers bloed. Daarnaast zijn er twee jeugdsymfonieverenigingen en een professioneel symfonieorkest.

#### Anders leren

Frank van Nus is naast docent koper ook dirigent van een Leerorkest van Kaliber. Voor hem zit de waarde van het Leerorkest in dat leerlingen beter gaan samenwerken en beter gaan luisteren. 'Daarbij zie je in zo'n groep dat er heel veel respect voor elkaar is.' Voor hem als docent betekent het ook een andere benadering: minder doelen stellen en andere verwachtingen. 'Daar moet ik bijvoorbeeld rekening mee houden als ik huiswerk meegeef.'

Het is ook wat Sieverink ziet. 'Als muziekdocent wil je dat een leerling bepaalde stappen zet in de beheersing van het instrument. In het Leerorkest willen we dat kinderen zo snel mogelijk gaan samenspelen. Voor onze docenten was dat nieuw. Het vraagt een andere aanpak, bijvoorbeeld omdat je noten in een andere volgorde aanleert dan in een 'traditionele' instrumentale les. Vanuit de scholen komt nu al de vraag of we dit Leerorkest niet ook binnenschools kunnen gaan aanbieden.'

Dankzij het Leerorkest maken kinderen en hun ouders kennis met Kaliber en ontdekken ze dat er verschillende leslocaties en lesvormen zijn. Kinderen die verder willen, kunnen vaak in hun eigen wijk of stadsdeel les volgen. Het eerste jaar zijn er vijf leerlingen doorgegaan met instrumentaal onderwijs en het tweede jaar zijn dat er drie.





# Kinderen krijgen muzikale windkracht mee



## Waar

Gieten (5200 inwoners), dorpskern in gemeente Aa en Hunze (25.203 inwoners)

## Wat

AMV-lessen en instrumentale lessen (Windkracht 6) op school

## Wie

Pieter de Jong (conservatoriumstudent en docent muziek), Akke Feenstra (cultuurcoach gemeente Aa en Hunze, in dienst van ICO Centrum voor Kunst en Cultuur), Jan Post (directeur obs Gieten) en Laurens Braams (voorzitter muziekvereniging T.O.G.I.D.O)



## Financiering

Gemeente en provincie (Cultuureducatie met Kwaliteit), investering ICO, bijdrage amateurverenigingen (50 euro per groep)

## Aantal deelnemende basisscholen

5 in 2013-2014, 8 in 2014-2015

## Aantal deelnemende leerlingen

175 in 2014-2015

## Deelnemende organisaties

5 muziekverenigingen, ICO

**L**eerkrachten die onzeker zijn over hun muzikale kwaliteiten, bezuinigingen op het centrum voor de kunsten, muziekverenigingen die zitten te springen om jonge aanwas, steeds minder kinderen die in hun vrije tijd een cursus algemene muzikale vorming (amv) volgen. Hoe kun je daar muziek uit maken? In het dorp Gieten is dat toch gelukt. Bij amateurmuziekvereniging T.O.G.I.D.O startten afgelopen voorjaar zestien kinderen in onder meer de blazersklas en slagwerkklas. Ze zijn ervoor warm gemaakt door lessen onder schooltijd.

### Mooie stimulans

Toen Jan Post de vraag voorgelegd kreeg waar zijn school zich in het kader van Cultuureducatie met Kwaliteit op wilde richten, wist hij het meteen: op muziek. 'Ik heb een geweldig team, maar het muziekonderwijs was te veel afhankelijk van het enthousiasme en vooral de durf van de individuele leerkracht. De een doet het met twee vingers in de neus en de ander durft nog geen liedje aan te geven uit angst dat ze vals zingen. Met CmK kunnen we de leerkracht net even naar een hoger plan trekken of de drempel verlagen.' De school is nu bezig, met hulp van kunstencentrum ICO meer lijn in het muziekonderwijs te brengen. 'We willen binnen school duidelijke afspraken maken over de eisen die je aan de groepen stelt: wat willen wij dat een leerling aan het eind van het jaar moet kunnen?' Er zijn inmiddels instrumenten aangeschaft en de leerkrachten hebben vorig jaar bijscholing gekregen in het gebruik van instrumenten en hoe je kinderen een lied aanleert.

Post vindt dat je als school kinderen een muzikale basis moet meegeven: 'Wij moeten kinderen aan dingen laten ruiken en enthousiasme creëren. En dan het stokje doorgeven aan iemand die er professioneler mee door kan gaan.'

### Brug slaan

Laurens Braams, zelf fervent amateurmusicus bij T.O.G.I.D.O., koestert een vergelijkbaar ideaal als Post: via de basisschool alle kinderen kennis laten maken met muziek. 'Met natuurlijk als achtergrond dat mensen op den duur onze vereniging in komen.' In het verleden heeft hij daar veel energie in gestoken, maar als vereniging alleen trek je dat niet. 'Je blijft amateur.' De latere samenwerking met het ICO ging goed, via de amv-lessen stroomden kinderen door naar de verenigingen. Maar door bezuinigingen bij het ICO, waarbij alle muziekdocenten werden ontslagen, dreigde die route afgesneden te worden.

Dankzij CmK kon het ICO samen met de amateurverenigingen een nieuwe infrastructuur creëren. Voor basisscholen die willen inzetten op muziek, heeft het ICO het pilotproject Meer muziek, met trainingen voor leerkrachten en lessen van een vakdocent in alle groepen. Obs Gieten doet hieraan mee. Daarnaast is er Windkracht 6<sup>2</sup>, een landelijke project voor groep 6, vooral gericht op blazersmuziek, dat een brug wil slaan tussen binnen- en buitenschoolse muziekeducatie. Het geeft zowel een impuls aan muziekonderwijs op scholen als aan het verenigingsleven.

Het ICO (met subsidie van de gemeente) en de muziekverenigingen bekostigen samen het project, zodat het voor basisscholen laagdrempelig is om deel te nemen. De leerlingen krijgen vier uur les in blaasmuziek en slagwerk, in Gieten verzorgd door zzp'er Pieter de Jong. 'Elke les leren we leerlingen iets simpels wat ze tijdens het eindconcert samen met de muziekvereniging kunnen uitvoeren.' Bij voorkeur woont de groepsleerkracht deze lessen ook bij, vindt De Jong. 'Dat hij ook probeert om geluid uit een instrument te krijgen, is voor de kinderen heel belangrijk. Er ontstaat veel meer chemie als de leerkracht mee doet.'

De binnenschoolse Windkrachtlessen krijgen voor leerlingen die meer willen een vervolg in instrumentale lessen bij de muziekvereniging, wederom verzorgd door De Jong. En dat levert Braams' vereniging dus leerlingen op.

### Nieuwe structuur

Cultuurcoach Akke Feenstra roostert de Windkrachtlessen centraal in voor alle scholen en de vijf deelnemende muziekverenigingen binnen de gemeente. Ze ziet dat de verenigingen steeds breder gaan denken. 'Dat is ook wel nodig. Natuurlijk is het lastig, want ze zitten in een traditie, maar dat ze het voor de jeugd breder oppakken, is heel nuttig. Er zijn genoeg dorpen waar de hele muziekschoolstructuur weg is. Ik zie dit als het begin van hoe je met amateurverenigingen een nieuwe structuur in het landschap maakt.'

Braams beaamt dat meteen. 'Als een kind een ander instrument speelt dan bij onze vereniging gebruikelijk is, zeggen we: kom er gewoon gezellig bij.' Hij is blij met de samenwerking. 'Er is veel meer goodwill op de scholen. Het dorp leert je beter kennen, de kinderen leren je beter kennen. Zien dat na al die jaren proberen, stranden en mensen die weglopen eindelijk iets constant wordt, dat is mooi.'

Ook Post is tevreden. 'Als je de verbinding naar buiten kunt maken, kunt zeggen: "dit hebben wij als school gedaan, maar nu is het ons een brug te ver en nemen anderen het over", dan heb je het goed gedaan.'



<sup>2</sup> Windkracht 6: een educatief muziekpakket voor de groepen 5 en 6 in het basisonderwijs, bedoeld om kinderen te interesseren voor instrumentaal muziekonderwijs. Het pakket richtte zich aanvankelijk op blaas- en slaginstrumenten, later ook op andere instrumenten. Het werd enkele jaren geleden ontwikkeld en veel muziekverenigingen, muziekscholen en basisscholen werken er mee.





# Theater op school



**Waar**

Gouda (71.105 inwoners)

**Wat**

Jeugdtheaterhuis binnen- en buitenschools

**Wie**

Liesbeth le Cessie (hoofd lessen projecten Jeugdtheaterhuis), Borius van der Meulen (theaterdocent en cultuurcoach Jeugdtheaterhuis)

**Financiering**

Gemeente Gouda (combinatiefunctionaris), subsidie van onder meer Fonds voor Cultuurparticipatie, Prins Bernard Cultuurfonds, VSB-Fonds en Stichting Klasse (voor deelname aan Schooltoneelclub)

**Aantal deelnemende basisscholen**

3

**Aantal deelnemende leerlingen**

45



**M**et enige regelmaat komt Borius van der Meulen 's middags als docent bij het Jeugdtheaterhuis in Gouda kinderen tegen die hij 's ochtends als cultuurcoach op school les heeft gegeven. Enkele jaren geleden was dat nog het doel van de cultuurcoachlessen, nu is dat losgelaten. Hoe dat zit? Liesbeth le Cessie legt het uit: 'Het idee was enkele jaren terug nog dat wij op scholen theaterlessen zouden verzorgen en dat leerlingen op die manier kennis zouden maken met theater en met ons.'

Kennismaken op school en dan voor een verdiepend aanbod naar het Jeugdtheaterhuis komen, dat bleek voor een groep kinderen niet vanzelfsprekend. Leerlingen hebben andere vrijetijdsbestedingen, bijvoorbeeld bij een sportclub. Maar er bleek ook een financiële drempel en veel mensen vonden de afstand een probleem. 'Kinderen willen wel iets op school doen, maar niet drie kilometer verderop.'

Daarom biedt het Jeugdtheaterhuis nu buitenschools theaterlessen aan op de scholen zelf in de vorm van de Schooltoneelclub. Van der Meulen begint onder schooltijd. 'Daar daag ik kinderen uit om in hun vrije tijd bij de Schooltoneelclub te gaan en een verdiepende stap te maken.' Zo ontstaat er een doorlopende leerlijn theater van binnenschoolse kennismaking tot en met buitenschoolse verdieping.

#### **Verschillend accent**

In de binnenschoolse theaterlessen werken de vakdocenten met de leerlingen aan spelvormen en -technieken, die uiteindelijk resulteren in een presentatie voor de school. Soms, en dat is bijvoorbeeld afhankelijk van de beschikbare ruimte of van de grootte van de groep, gebeurt dat met de hele klas, andere keren wordt de groep gesplitst en gaat een helft met de theaterdocent aan de slag, terwijl de groepsleerkracht met de andere helft de reguliere lessen voortzet. Daarbij sluiten ze zoveel mogelijk aan bij het curriculum en de speerpunten van de school, bijvoorbeeld de taalmethodes. In de buitenschoolse lessen werken de leerlingen aan een voorstelling.

'Als cultuurcoach heb ik geen makelaarsfunctie, maar zorg ik echt voor handjes voor de klas', vertelt Van der Meulen. 'Juist voor leerlingen voor wie dat niet vanzelfsprekend is, is het heel goed om in die binnenschoolse lessen te ervaren wat theater is. En doordat ons buitenschools aanbod op dezelfde vertrouwde plek is, wordt ook voor hen de drempel lager om door te gaan.'

#### **Vaste aanstelling**

In Gouda maakt gemeentelijk beleid het mogelijk voor scholen om voor twee jaar een verbintenis aan te gaan met een cultuurcoach die het Jeugdtheaterhuis in opdracht van de gemeente faciliteert. 'Eén school was zo enthousiast over onze inbreng, dat ze budget hebben vrijgemaakt om mij een dagdeel in dienst te nemen', vertelt Van der Meulen. 'Daar verzorg ik nu theaterlessen voor groep 4 tot en met 7. Dat is minder dan ik als cultuurcoach deed, maar ook een bewuste keuze. Voor groep 1 tot en met 3 heeft de school gezocht naar ander aanbod en groep 8 is het hele jaar bezig met de afsluitende musical.'

Eén van de overwegingen van de school kwam voort uit wat Le Cessie de discussie doel-of-middel van cultuureducatie noemt. 'Ons gaat het er in eerste instantie om dat kinderen met theater bezig zijn. Maar wij komen ook op scholen waar ze de theaterlessen nuttig vinden voor sociaal-emotionele ontwikkeling of uitbreiding van de woordenschat.'

#### **Ouderbetrokkenheid**

Van de binnenschoolse theaterlessen profiteert zowel de school als het Jeugdtheaterhuis. 'Wat wij terug hoorden', vertelt Le Cessie, 'is dat op scholen waar de ouderbetrokkenheid bijvoorbeeld bij ouderavonden tegenvalt, de opkomst bij de presentaties wel hoog was. Scholen onderzoeken nu of ze beide activiteiten niet op een of andere manier kunnen combineren.' Tegelijkertijd groeit de bekendheid van ouders met het Jeugdtheaterhuis, waarmee de drempel om een kind aan te melden voor het buitenschools aanbod lager wordt.

In een tijd waarin de provincie bezuinigt op cultuur en het Jeugdtheaterhuis, dat behalve in Gouda ook in enkele andere Zuid-Hollandse gemeenten werkt, te maken heeft met gemeentelijke bezuinigingen, zoekt de instelling naar mogelijkheden om toch de continuïteit te waarborgen. 'We willen daarom leerkrachten gaan trainen zodat zij uiteindelijk de Schooltoneelclub zelf, met onze ondersteuning, kunnen voorzetten', zegt Le Cessie. 'Ook kijken we of het mogelijk is om daar ouders bij te betrekken. Want die lessen moeten op een of andere manier doorgaan. Het is altijd onze benadering geweest en dat zal het blijven: kinderen in aanraking brengen met theater, kennis laten maken en laten ontdekken hoe leuk het is en van daaruit verder gaan met talent te ontwikkelen.'



# Een voor allen, allen voor een



## Waar

Montfort (3100 inwoners), dorpskern in gemeente Roerdalen (20.699 inwoners)

## Wat

Muziek- en sportlessen

## Wie

Ine Simons (directeur academische basisschool De Hovenier) en Piet Wolters (voorzitter Kon. Fanfare De Vriendenkring en overkoepelende organisatie Verenigingen Raad Montfort)

## Financiering

In opstart particulier (o.a. Rabobank en Regiobank), nu gemeente (combivouchers)

## Aantal deelnemende basisscholen

6

## Aantal deelnemende leerlingen

1200

## Deelnemende verenigingen

Muziek- en sportverenigingen



**D**it moet ook anders kunnen. Die gedachte schoot zo'n zes jaar geleden door het hoofd van schooldirecteur Ine Simons. Jaarlijks kwam elke vereniging uit het dorp een lesje geven op school. 'Dat was vooral gericht op het werven van leden. Op een gegeven moment vond ik dat er geen structuur meer in was. Wij hebben toen alle verenigingen uitgenodigd om te kijken wat we voor elkaar kunnen betekenen.'

Beter gezegd: wat school en verenigingen samen voor kinderen kunnen betekenen. 'Ik vind het belangrijk om kinderen aan te spreken op al hun talenten.' Piet Wolters, voorzitter van de fanfare, knikt: 'Vroeger stond het leden werven voorop. Nu staat het kind voorop. En als daar iets uit groeit voor een vereniging is dat mooi, of dat nu de fanfare of de voetbalclub is.'

#### Goede voorbeeld

Een voor allen, allen voor een. Dat is, om met de drie musketiers te spreken, het motto van Montfort. Het heeft geresulteerd in een krachtige aanpak die zich steeds beter nestelt in de gemeenschap. 'Het eerste jaar zijn we heel minimaal begonnen', vertelt Simons. 'We hadden een klein bedrag van de Rabobank gekregen, daar deden we vijf lessen van. Daarna konden we dat met andere geldpotjes uitbreiden tot vijftien lessen. Toen hebben we de gemeente erbij betrokken en zij zijn vanaf het begin vreselijk enthousiast geweest.'

De gemeente Roerdalen benut de gelden voor combinatiefunctionarissen sport/cultuur – in dit geval 140.000 euro per jaar – niet voor een fysieke functionaris, maar voor combivouchers. Daarmee worden activiteiten van culturele en sportverenigingen op school bekostigd. Alle groepen op de basisschool in Montfort krijgen jaarlijks dertig uur muzieklessen. Het goede voorbeeld van Montfort heeft inmiddels navolging gekregen in de overige vijf kerkdorpen van de gemeente.

#### Elkaars kracht

Vakdocenten geven de muzieklessen, maar de groepsleerkracht heeft ook een actieve rol. 'Dat hebben we langzaam opgebouwd', vertelt Simons. 'Van meekijken en om de beurt lesgeven, daarna de vakdocent die de leerkracht ondersteunt en instrueert tot zelf les geven. Wij willen onze leerkrachten competent maken om muziekles te geven.'

Simons merkt dat de leerkrachten door de vakdocent de mogelijkheden gaan zien. Maar ze onderkent ook dat niet alle leerkrachten talent voor of

affiniteit met kunst of sport hebben. Geen probleem wat haar betreft. 'Je kunt juist gebruik maken van elkaars kracht en onderling wisselen. Dus als de leerkracht van groep 8 goed is in muziek, waarom zou hij dat dan niet ook in groep 1 geven? Als je de diepte in wil, kun je altijd gebruik maken van de kracht van een ander.'

#### Blokfluitles

De muzieklessen onder schooltijd krijgen na school een vervolg. Zo kunnen kinderen vrijdagmiddag naar blokfluitles. Gewoon in hun eigen schoolgebouw, dat maakt de drempel laag. Kinderen die verder willen in muziek of een ander instrument willen bespelen, kunnen daarna bij de fanfare of andere muziekvereniging op les. 'Dit jaar hebben we zes blokfluitisten. Vorig jaar veertien en daar hebben we een hele hoop leerlingen van gekregen', vertelt Wolters.

Ze proberen ouders zoveel mogelijk erbij te betrekken. Die beslissen immers of hun kind wel of niet op muziek- of sportles mag. Als lesgeld een obstakel is, roepen Wolters en Simons de hulp van Stichting Leergeld in. Soms vinden ouders dat hun kind al genoeg doet of te vaak wisselt van hobby. 'We proberen daarover in gesprek te gaan met ouders', vertelt Simons. 'Onze muziekdocent heeft heel gauw in de gaten welk kind echt iets heeft met muziek.'

De school wil kinderen niet alleen in aanraking brengen met cultuur, maar ook met sport en spel. 'Dat staat nu nog in de kinderschoenen', zegt Simons. 'Wij merken dat wij heel erg bezig waren met cultuur en muziek en dat we ons ook moeten focussen op beweging. We merken dat kinderen moeite hebben met lopen en rennen. Het uithoudingsvermogen is weg.' De school is samen met de gemeente en de sportverenigingen op zoek gegaan naar mogelijkheden om doelgericht in te zetten op bewegen. Sinds dit schooljaar krijgen alle kinderen wekelijks één les van een vakdocent. Daarnaast zijn samen met de sportverenigingen lessen gepland voor onder meer voetbaltraining, dans en tennis.

#### Samen sterk

De kracht van hun initiatief, vinden Wolters en Simons, is dat het echt vanaf de basis is gegroeid. Met de school als spil waar alle verenigingen jaarlijks bij elkaar komen om te bespreken wat ze voor kinderen kunnen betekenen. Omdat de opkomst tijdens de laatste jaarbijeenkomst minder was, belegden Simons en Wolters een bijeenkomst met als doel een visie op te stellen. 'We

zeiden: Als je mee wilt doen, moet je aanwezig zijn. Op die bijeenkomst waren alle verenigingen er'

De bijeenkomst resulteerde in een stappenplan voor de komende vier jaar. 'Daarin hebben we vastgelegd wie er deelnemen, hoe we het integreren binnen de school, de verenigingen en de gemeenschap en hoe we onderling gaan samenwerken, niet alleen school en vereniging, maar ook de verenigingen onderling. Misschien doet de voetbalclub wel wat met de fanfare. Het mooie was dat niemand meer voor zichzelf aan het praten was. Ze gingen over grenzen heen denken.' Wolters vult aan: 'Door samen te vergaderen is het sociale contact tussen de verenigingen gegroeid.'

#### Lange termijn

Nog te vaak wordt in projecten op korte termijn gedacht, maar daar is Simons echt wars van. 'Brandjes blussen hebben we al genoeg gedaan. We gaan voor de lange termijn. Dat hebben we ook tegen de gemeente gezegd.' Zo zijn de vakdocenten in iedere dorpskern in elk geval de komende vijf jaar gegarandeerd. 'Het is ook een paradedepaardje van de gemeente. Ze ziet dat er van alles gebeurt en dat het geld echt bij de kinderen komt.'

En dat kan verder gaan dan cultuur en sport alleen. Simons' school is bezig met een onderzoek naar pesten: hoe kun je zorgen dat kinderen zo min mogelijk tot pestgedrag komen? 'Dit doen we ook samen met de verenigingen. We hebben het over onze normen en waarden. Als kinderen bepaald gedrag vertonen, reageren we daar op, waar je ook bent.'

De bottomline is respect: 'Dat staat voor ons bovenaan. We willen kinderen leren om rekening te houden met elkaar en waardering te hebben voor elkaar.' Daar werken ze dus samen aan. 'Daarbij moet je niet afwegen "wat kost het mij?", maar kijken wat je ervoor terug krijgt: dat je kinderen in hun kracht zet.'







# Het geheim van Ridderkerk



## Waar

Ridderkerk (45.149 inwoners)

## Wat

Lokale verankering buitenschools aanbod via brede scholen

## Wie

Erna Wouters (stedelijk coördinator Brede Scholen Ridderkerk), Yvonne de Snoo (locatiemanager/coördinator bso), Max de Vette (combinatiefunctionaris)

## Financiering

gemeente (onder meer Cultuureducatie met Kwaliteit), bijdrage ouders (voor bso)

## Aantal deelnemende basisscholen

6 brede netwerkscholen, waaronder 14 basisscholen

## Aantal deelnemende leerlingen

600-1000 per blok van 6 weken (5 blokken per jaar)

## Deelnemende organisaties

ToBe, plaatselijke dansschool, verenigingen voor sport en amateurkunst, openbare bibliotheek, sport en welzijn, Centrum voor Jeugd en Gezin, kinderdagopvang, peuterspeelzaal, bso, lokale middenstand en politie



**S**amen een film maken. Dat idee borrelde vanuit de bso op tijdens een brainstorm op een brede school in Ridderkerk. 'Zelf alles doen', zegt Yvonne de Snoo, 'het script schrijven, de decors bouwen. En dan een film in de wijk, maar ook over de wijk. Zodat de kinderen te weten komen waar ze eigenlijk wonen. En als de film dan af is een vertoning ergens in de wijk in de open lucht, met alle kinderen, alle ouders, alle belangstellende wijkbewoners, met popcorn en alles wat verder bij een filmvoorstelling hoort.'

Het klinkt als een prachtplan en het zou in Ridderkerk zomaar gerealiseerd kunnen worden. Met als betrokken partijen niet alleen de school en bso, maar ook de combinatiefunctionaris, de bibliotheek en vakdocenten van het Dordtse cultuurcentrum ToBe (dat in Ridderkerk grotendeels zorgt voor cultureel aanbod). En kinderen zouden er zowel binnenschools als naschools aan werken, want Ridderkerk neemt de gedachte van de brede school serieus.

#### Wijkspecifiek werken

De afgelopen jaren zijn gefaseerd, en geheel volgens de Lokale Educatieve agenda (LEA) in Ridderkerk zes brede scholen ontstaan. Er zijn zestien basisscholen waarvan er veertien aangesloten zijn bij het brede scholen netwerk. Eén van de scholen is een school voor speciaal onderwijs. Verder zijn er vijf organisaties voor kinderdagopvang en alle peuterspeelzalen aangesloten. In elke brede school zitten naast basisscholen, een kinderdagopvang en een peuterspeelzaal onder meer de bibliotheek en lokale aanbieders. Ook kent elke brede school aanbod voor zorg, sport en welzijn en kunst en cultuur. Allemaal kennen ze een benadering om leerlingen onder schooltijd kennis te laten maken met cultuur en sport en dat naschools te verdiepen. 'Nu is dat nog in een verhouding 20% binnenschools en 80% naschools', vertelt Erna Wouters. 'Maar we willen dat binnenschoolse deel graag nog wat uitbreiden, omdat je in bepaalde wijken ziet dat het niet vanzelfsprekend is dat kinderen ook gebruik maken van het naschoolse aanbod. Je moet je dan voorstellen dat kinderen een half uur of drie kwartier onder schooltijd les krijgen en daar dan direct op aansluitend een naschools programma.'

Alle wijken in Ridderkerk hebben beleidsmatig een gemeenschappelijke deler: activatie, talentontwikkeling, bevorderen sociale vaardigheden en sociale cohesie in een wijk verbeteren. Maar dat betekent niet dat alle brede scholen automatisch ook hetzelfde programma bieden. 'Van elke wijk in

Ridderkerk zijn zogeheten nulfoto's gemaakt', vertelt Wouters. 'Zo kunnen we zien waar een wijk behoefte aan heeft. Een sociaal arme wijk heeft extra behoefte aan sociale activiteiten, terwijl we in een 'dikke' wijk extra inzetten op bewegen en het bestrijden van overgewicht. Aandacht voor kunst en cultuur kan in de ene wijk een middel zijn, terwijl het elders een doel is.'

#### Van elkaar leren

Het model van binnenschools kennismaken en naschools verdiepen op de bso werkt goed voor de kinderen, maar heeft ook nog andere voordelen. 'De bso-leidster sluit aan bij wat er binnen school gedaan wordt', zegt Wouters 'Daarover heeft ze contact met de kunstdocent of sportdocent en ze informeren elkaar. De bso-leidster heeft vooral pedagogische kennis en de sportdocent weet meer van de technische aspecten. En omdat zij elkaar informeren zie je dat de bso-leidster meer kennis krijgt van de inhoudelijke activiteiten en de vakdocenten meer pedagogisch inzicht krijgen.'

Een ander voordeel is dat doordat iedereen samenwerkt, veel mensen elkaar kennen. Om de werkwijze van de brede scholen in Ridderkerk optimaal te houden, is dat netwerk van groot belang. 'Nu is het nog zo dat als er een coördinator wegvalt, anderen niet direct weten wat er nodig is', zegt Max de Vette. 'Dat is dus iets waar we nog verder aan moeten werken.'

Wouters ziet die korte lijntjes in Ridderkerk wel in de sport, waar de coördinatoren de functionarissen van de verenigingen allemaal wel kennen. 'Anders is dat bij de cultuur, omdat ToBe in Dordrecht twintig kilometer hiervandaan zit. Om hier goed te kunnen functioneren moeten ze de lokale situatie goed kennen en dat is nu niet altijd het geval. Daardoor ontstaat het risico dat je te veel aanbodgericht gaat werken, terwijl wij juist uit willen gaan van de vraag van de scholen.' Om die reden koopt het bredescholen-netwerk in Ridderkerk dans niet in bij ToBe, maar bij een plaatselijke dansschool. 'Voor kinderen is dat makkelijk, want die gaan dan allemaal bij die balletschool waar je alles kunt doen. Dat wil je eigenlijk. Ik wil ook altijd heel graag lokale kunstenaars in het aanbod. Dat kan niet altijd, maar onze voorkeur gaat uit naar kunstenaars die door hun lesgeven betrokken zijn bij en voor kinderen zichtbaar zijn in de Ridderkerkse gemeenschap. Daar zit de kracht in.'

#### Doelen

Om de kwaliteit van vooral het naschoolse aanbod te verhogen, vindt De Vette het van belang dat er doelen worden gesteld. 'Het moet in het

naschoolse aanbod verder gaan dan alleen maar de leuk-factor. Natuurlijk mag iets leuk zijn, maar als je er ook nog iets van opsteekt, is dat des te beter. Daar praten we ook met ToBe over. Uiteindelijk willen we dat een kind gedurende acht jaar basisschool met alle kunstdisciplines heeft kennismemaakt. Maar neem nou dans. Er is nogal een onderscheid tussen peuterdans en hiphop. Je moet dus goed nadenken wanneer je iets aanbiedt, maar tegelijkertijd moet het wel evenwichtig zijn.'

Ook van invloed op de kwaliteit is de kennis en vaardigheid van bso-begeleiders. De Snoo vindt niet dat ze hen kan verplichten bij te scholen of trainingen te volgen. 'Daarom hebben we ervoor gekozen om hen vooral te inspireren om op zoek te gaan naar hun eigen talent en dat verder te ontwikkelen. Dat doen docenten van ToBe, die hen vervolgens ook coachen.'

Om alle activiteiten en plannen financieel mogelijk te maken is er in Ridderkerk voor gekozen zoveel mogelijk te ontschotten, een maatregel waarvoor breed politiek draagvlak bestond. 'Alle gelden voor gebouwen, voor bso, voor cultuuronderwijs, maar soms ook voor wijkactivering en sociale cohesie zitten in één potje. Geld voor de bibliotheek of voor ToBe is geormerkt. En verder speelt mee dat de betrokken Ridderkerkse sport- en muziekverenigingen voor hun inspanningen geen van allen de hoofdprijs vragen. Wouters: 'Uiteindelijk weten ze dat ze de kinderen die echt enthousiast zijn als lid kunnen verwelkomen. En dat is het geheim van Ridderkerk.'





# Rotterdam zet jongeren in beweging



## Waar

Rotterdam (623.652 inwoners)

## Wat

Danssportproject Make You Move

## Wie

Dorinda Dijs (coördinator dans SKVR),  
Andrea Knols (coördinator onderwijs SKVR)

## Financiering

Ministerie VWS (buurtsportcoachregeling), eigen bijdrage SKVR

## Aantal deelnemende scholen

32

## Aantal deelnemende leerlingen

200 structureel en circa 1000 incidenteel

## Deelnemende organisaties

SKVR, Rotterdam Sport Support



**G**ezond leven? Dat is niet meteen prioriteit nummer 1 voor jongeren. Maar de meesten houden wel van dansen. Vanuit die gedachte startte SKVR samen met het HipHopHuis in 2013 het dansproject Make You Move voor jongeren van 10 tot en met 18 jaar. 'Doel was om een gezonde levensstijl te stimuleren', vertelt Dorinda Dijs. 'Dat hebben we samengebracht met onze eigen doelstellingen van creatieve ontwikkeling en talentontwikkeling.'

Tijdens de gymles op school maken jongeren kennis met het project. Vervolgens kunnen ze verder met gratis lessen in aan hiphop gerelateerde dansstijlen. De lessen vinden na schooltijd plaats, maar wel in het eigen schoolgebouw. 'Op die manier verlagen we de drempel om deel te nemen. En dat werkt, we bereiken steeds meer jongeren', vertelt Dijs. Tijdens de lessen werken de leerlingen met een dansdocent toe naar een groepsoptraden tijdens een vriendschappelijke finale. 'Vorig jaar stonden we met alle twaalf deelnemende scholen in het Luxortheater. Het was voor de deelnemers een onvergetelijke ervaring.'

#### **In natura**

Het succes van Make You Move staat of valt met een goede samenwerking met de scholen. 'De school is het kanaal om jongeren te bereiken. Dergelijke projecten zonder school doen is ontzettend moeilijk', zegt Andrea Knols.

Vooraf de inzet van de sportdocent is cruciaal. 'Hij is degene die de leerlingen verbindt met het project. Door er in zijn eigen les aandacht aan te besteden en door af en toe aanwezig te zijn bij de danslessen', vertelt Knols. Als de sportdocent het belang van het project voor jongeren ziet, dan weet hij doorgaans de schooldirecteur ook te overtuigen. 'En dat is wat je wilt, dat de school het belang ervan in ziet dat een sportdocent daar uren in steekt.'

Na werving via bestaande contacten is gestart met scholen die 'dit avontuur' aan wilden gaan. 'We zijn steeds meer naar scholen in Rotterdam-Zuid getrokken, omdat daar meer noodzaak is', vertelt Knols. 'De jongeren daar willen graag dansen en hebben talent, maar missen vaak de mogelijkheden.' Kosten spelen een rol, maar ook afstand, ze moeten vaak letterlijk en figuurlijk de brug over. 'Wij bieden hen een positieve manier om hun vrije tijd te besteden, dicht bij huis.'

#### **Bekend gezicht**

Dankzij dit project zijn er contacten met sportverenigingen op gang gekomen. Rotterdam Sport Support (een platform dat breedtesport ondersteunt) zocht samenwerking met SKVR om hun naschoolse sportaanbod (Challenge 010) uit te breiden met dans. Dijs noemt Sport Support 'de perfecte partner': 'Wij organiseren de danslessen inhoudelijk en zorgen voor de docenten, locaties en evenementen.' Sport Support kon zo ook jongeren bereiken die niet direct warm lopen voor sport, maar wel met dans in beweging willen komen en ook SKVR kon door de samenwerking meer scholen bereiken.

SKVR doet bovendien haar voordeel met de beproefde werkwijze van haar sportbroeders. De school investeert in het tenue voor de leerlingen. Bovendien zorgt ze voor een vaste contactpersoon en dat de sportdocent van school aanwezig is bij de trainingen. Dat laatste levert echt iets op, ontdekken ze. 'Het gaat om iemand die er tijd en moeite in steekt om een leerling op de juiste plek te krijgen en ervoor zorgt dat ze ook echt gaan', legt Knols uit. 'Het is voor leerlingen heel belangrijk om in het begin een vertrouwd gezicht te hebben. Voor hen is alles onbekend, je moet hen daar echt in begeleiden. Een goede docent maakt het mogelijk om binnen- en buitenschools te verbinden. Rotterdam Sport Support heeft daar protocollen voor en daar kunnen wij veel van leren.'

#### **Talenten**

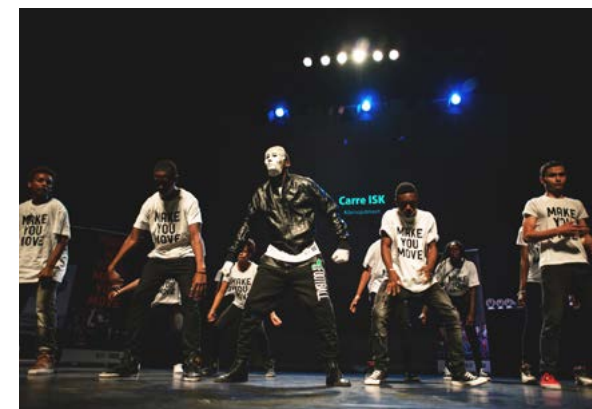
SKVR is ondertussen bezig met een vervolgtraject, Make You Move On, zodat jongeren hun talenten nog verder kunnen ontplooien. 'Ze kwamen zelf naar mij toe, omdat ze het zo leuk vonden en graag verder wilden trainen', vertelt Dijs.

Dit schooljaar start een pilot waarbij jongeren twee uur per week les krijgen van tweedejaarsstudenten van de mbo dansacademie, met een professionele dansdocent als teamleider. Drie keer per jaar ontmoeten alle deelnemers elkaar tijdens een 'sportieve' competitie.

'Het wordt een soort peer-to-peer-onderwijs, met een app-groep waarin ze onderling communiceren en ze nieuwe verbindingen aangaan', vertelt Dijs. Ze hopen de jongeren uit dit vervolgproject in te zetten als ambassadeurs om leeftijdgenoten te enthousiasmeren voor de begincursus.

'We missen nog de stap naar wat daarna komt, de opleiding. Dat is niet het ultieme doel, maar die link moet wel gelegd worden.' Ultieme doel op dit

moment is jongeren een kans geven hun talenten te ontplooiën. 'We zien dat ze zich door dans kunnen uiten en daardoor anders in contact met hun mede-scholieren zijn', zegt Knols. Dijs vult aan: 'We zien ook dat jongeren goedfunctioneren binnen zo'n groep. Ze voelen zich binnen een goed georganiseerde groep vrijer en beter. En dat heeft hopelijk ook een positieve uitwerking op hun dagelijks leven.'





# Waar je hart sneller van gaat kloppen



## Waar

Wehl (6900 inwoners), deel van gemeente Doetinchem (56.484 inwoners)

## Wat

Wederzijds partnerschap

## Wie

Jolanda Bisseling (adjunct-directeur Kindcentrum Het Timpaan), Wendelien Wouters (projectleider en coördinator jeugd en Bureau Cultuur & School De Gruitpoort, Doetinchem)



## Financiering

Cultuureducatie met Kwaliteit, cultuurbudget en nascholingsbudget school, eigen bijdrage van ouders voor buitenschoolse activiteiten

## Aantal deelnemende basisscholen

1

## Aantal deelnemende leerlingen

523 (peildatum 1 oktober 2014, krimpend naar ca. 470)

## Deelnemende organisaties

De Gruitpoort, Muziekschool Oost-Gelderland, muziekvereniging Ad Majorem Dei Gloriam (AMDG), De Schutterij (drumfanfare, majorettes, vendelzwaaiers, etc.)

**V**oor ieder talent een plek, dat is het motto van Integraal Kindcentrum Het Timpaan in Wehl. Dat betekent dat de school niet alleen aandacht besteedt aan cognitieve vaardigheden, maar ook veel tijd steekt in muziek en andere cultuureducatieve disciplines. 'Een kind is meer dan de opbrengst van de Cito-toets', zegt Jolanda Bisseling. 'We willen dat brede aanbod graag dichterbij brengen en we willen kinderen leren te denken in oplossingen.'

Van oudsher is in Wehl de sport goed ontwikkeld. En met een muziekschool en een muziekvereniging heeft ook die discipline niet te klagen. Maar andere disciplines zijn volgens Bisseling ondervertegenwoordigd. 'Omdat wij dat belangrijk vinden voor de basisontwikkeling van leerlingen, richten we ons in ons aanbod ook op multimedia, dans, theater en beeldende vorming, maar ook op wetenschap en techniek. Dat brede aanbod betekent dat je niet heel erg de diepte in kunt gaan, maar alle kinderen kunnen op die manier wel ontdekken wat bij hen past en wat ze leuk vinden.'

#### Speerpunt

In Wehl hebben de scholen gekozen om in het kader van Cultuureducatie met Kwaliteit van muziek een speerpunt te maken. Zo krijgen de leerlingen van groep 4 van een docent van de muziekschool algemene muzikale vorming. Gedurende het hele jaar zijn ze op allerlei manieren met muziek bezig, muziek maken op blokfluit, mondharmonica of ukelele, maar ook met ritmiek, dans en beweging.

In groep 5 krijgen de leerlingen een half jaar voorbereidend muzikaal onderwijs. 'Ze maken kennis met instrumenten als dwarsfluit, trompet, gitaar, cello en accordeon', zegt Bisseling. 'Na dit half jaar kiezen ze voor een instrument waar ze dan gericht les voor krijgen. Van elke drie lessen zijn er steeds twee voor het specifieke instrument en de derde is een samenspelles, waarbij ze als het ware een orkest vormen.' Voor al deze binnenschoolse activiteiten kent de school een intensieve samenwerking met de plaatselijke muziekschool, die naschools bijvoorbeeld via het jeugdorkest kan worden uitgebreid. Volgend jaar begint Het Timpaan, waar de muzieklessen nu nog verspreid over de week plaatsvinden, met een bundeling. 'Dan wordt donderdag muzikdag', zegt Bisseling. 'Voor de leerlingen is dan de overgang van binnenschools naar naschools ook een stuk overzichtelijker.'

#### Meesters in de kunsten

Voor de lessen in de andere disciplines als drama, dans, multimedia en

beeldend, maakt Het Timpaan grotendeels gebruik van de eigen leerkrachten. Allemaal hebben ze daarvoor een nascholing gevolgd die hen in staat stelt om les te geven in die discipline waar hun hart ligt. 'Door leerkrachten dat te laten doen wat ze leuk vinden, zorg je ervoor dat de vonk ook sneller overslaat op de leerlingen', zegt Bisseling.

Meesters in de kunsten heet het programma dat De Gruitpoort, centrum voor de kunsten in Doetinchem, als pilot op Het Timpaan heeft aangeboden en inmiddels ook heeft gedraaid op dertien andere scholen. 'We hebben ontdekt dat het werkt om docenten één talent van zichzelf te laten ontwikkelen en dat ze zich niet moeten vermoeien met vakken waar ze eigenlijk niets mee willen', vertelt Wendelien Wouters. 'Ik merk dat ze daar allemaal heel gelukkig van worden. Dat ze mogen kiezen waar ze beter in willen worden en dat dat gaat uitstralen op de kinderen. Daarbij coachen we vooral in vrijheid van lesgeven. We inspireren hen en laten hen kennis maken met culturele competenties.'

Dat leerkrachten nu ook aan andere klassen lesgeven, was wel even wennen. 'Leerkrachten die altijd in de onderbouw hebben gestaan, moeten nu ineens ook in de bovenbouw lesgeven', vertelt Bisseling. 'Maar dat was snel over. Doordat leerlingen zien dat je met enthousiasme met een discipline aan de gang gaat, slaat dat enthousiasme over en staan ze meer open.'

Wouters komt niet met een kant-en-klaar programma, ze gaat met de school in gesprek, peilt de behoeften en komt in samenspraak met de school met een voorstel voor de training van de leerkrachten. 'De docenten die wij inzetten zijn allemaal zzp'er. Wij stellen als voorwaarde dat ze zelf actief zijn als kunstenaar, maar ze moeten ook ervaring in het onderwijs hebben. Op die manier zijn ze in staat om samen met de leerkracht te zoeken naar wat werkt in de klas. Je kunt hele mooie opdrachten bedenken, maar als je met dertig kinderen wil dansen is daar wel iets anders voor nodig dan in het kunstencentrum met een groepje van twaalf. Daarin leren kunstvakdocenten weer van leerkrachten.'

#### Vervagende grenzen

Voor De Gruitpoort was de koerswijziging deels noodgedwongen. 'Als wij blijven vasthouden aan het idee dat wij bestaansrecht hebben door af en toe een kunstenaar een workshop in de klas te laten geven, dan vallen we binnen een paar jaar om', zegt Wouters. 'Scholen hebben kleine



cultuurbudgetten dus als zij twee keer een workshop afnemen is het budget op. Wij zetten onze expertise nu anders in en dat werkt.'

Tegelijkertijd vervagen op een integraal kindcentrum de grenzen tussen binnenschools en buitenschools. 'We gaan volgend jaar starten met een continuooster en een vijf-gelijke dagenmodel', vertelt Bisseling. 'Elke middag zijn de leerlingen dan om 2 uur uit. Onze bedoeling is om in de naschoolse tijd, met vakkrachten en professionals allerlei activiteiten in de vorm van workshops of cursussen te gaan aanbieden. Daarover zijn we nu met de muziekschool, muziekvereniging AMDG en De Schutterij in gesprek. Maar er hebben zich ook al spontaan ouders opgegeven om vanuit hun professie een training na schooltijd aan te bieden.'

Bij dit aanbod wil Het Timpaan ook de sportverenigingen betrekken. Maar vooral wil de school op zoek gaan naar activiteiten die in Wehl minder vanzelfsprekend zijn, maar waarvoor wel belangstelling blijkt te zijn.


#### Winst

Het Timpaan heeft haar opvattingen over brede talentontwikkeling vastgelegd in een projectplan. En doordat de leerkrachten getraind zijn, kan de school doorgaan als er in de toekomst misschien minder geld beschikbaar is.

Ook De Gruitpoort hecht aan duurzaamheid. 'Daarom heb ik het borgingsgesprek als nieuw onderdeel toegevoegd', zegt Wouters. 'Een maand na de laatste bijeenkomst kom ik naar school voor een gesprek met de schoolleiding, het hele team en een kunstvakdocent van ons. We bespreken dan waar we zijn begonnen, wat er is gebeurd, waar ze heen willen en wat daar nog voor nodig is. Wij zien daar voor onszelf ook wel een rol weggelegd om toch een beetje de vinger aan de pols te houden en te blijven voeden en inspireren.'

Beide partijen zijn zeer tevreden over het project. Wouters: 'Wij brengen onze expertise naar school en de school brengt haar expertise naar ons. Het is echt van elkaar leren. We hebben samen kwaliteit voor ogen en we willen zowel de leerkracht als het kind creatiever maken. Breng de creativiteit bij de docent, want daar begint het. Creativiteit haal je niet uit een boekje of een methode. en daarmee bij het kind. Dat is uiteindelijk wat de school wil.'





Verbinding  
maken

De analyse

**De analyse van de interviews heeft geleid tot een aantal algemene inzichten over hoe je als school en culturele partij in partnerschap kunt komen tot verbinding van binnen- en buitenschoolse cultuureducatie. Een aantal inzichten hebben we vertaald in concrete tips. We realiseren ons dat iedere situatie anders is. Een stappenplan voor verbinding zal er dus iedere keer anders uitzien. Een geslaagde verbinding blijkt afhankelijk van de inzet van individuele personen en van de relaties tussen mensen uit diverse werkvelden die elkaar weten te vinden in een gedeeld belang.**



**Inventariseer hoe een school ervoor staat**

Bespreek als partner met de directie van de basisschool in welke fase de school zit met cultuureducatie. Is er een beleidsplan? Welke activiteiten zitten in het curriculum? Welke projecten doet een school al? Overleg met de schoolleider hoe een samenwerking om onderwijstijd uit te breiden daarop kan aansluiten.

**Het initiatief nemen**

Bij het aangaan van een partnerschap gaat het erom dat je elkaar voordeel en meerwaarde denkt te kunnen bieden. Een muziekschool of muziekvereniging heeft bijvoorbeeld vaak instrumenten in huis die de school kan benutten. Wie in eerste instantie het initiatief neemt, maakt niet uit. De ene keer zoekt een culturele partij contact met een of meer scholen. Vaak heeft ze al contact met scholen en kan de verbinding een nieuw element in een bestaande samenwerking worden. De andere keer is het de school die een verbinding tot stand wil brengen. In Gieten wist de openbare basisschool Gieten bijvoorbeeld goed wat ze wilde: een vast project (Windkracht 6) met blaas- en slaginstrumenten en een algemeen verhaal over verschillende soorten blaasorkesten en slagwerkensembles. Het komt ook voor dat een buitenschools project goed gewerkt heeft, waardoor een basisschool wil samenwerken aan een vertaalslag naar een binnenschools concept voor alle leerlingen.

Duurzame samenwerking met een basisschool staat of valt met een betrokken directie, leerkrachten-team en intern cultuurcoördinator. De schoolleider beslist om tijd vrij te maken voor een partnerschap en heeft de taak zijn leerkrachten-team mee te krijgen in een nieuwe manier van werken. Als de schoolleider wel betrokken is, maar het team niet, dan schiet samenwerken aan verbinding het doel voorbij of komt überhaupt niet van de grond.

In zijn aanpak koppelt het Jeugdtheaterhuis Gouda alleen een medewerker aan een school als die een bepaalde inzet en investering doet in tijd, aandacht en medewerking. Als hun werk niet gedragen wordt door directie en leerkrachten, heeft samenwerken geen zin, omdat het Jeugdtheaterhuis dan zijn doelen niet kan realiseren. Het Jeugdtheaterhuis biedt scholen een urenpakket voor cultuurcoach of vakdocent aan en maakt voor hen activiteiten op maat. Ze gaan met de directeur om tafel om de behoefte van de school te peilen en te zorgen dat er een klik ontstaat met hun vakdocent. Theater wordt ingebouwd in het curriculum en activiteiten passen bij wat een school al doet aan cultuuronderwijs.

De intern cultuurcoördinator van de school is een belangrijke speler, omdat hij dicht op zijn collega's zit en direct met hen kan communiceren. Het is belangrijk dat hij eigen ideeën ontwikkelt en kaders stelt. Op die manier kunnen verbindingen beter tot stand komen. De cultuurcoördinator heeft vaak maar een beperkt aantal uren om cultuureducatie binnen het curriculum vorm te geven. Het tot stand brengen van verbindingen tussen binnen- en buitenschoolse programma's vergt extra afstemming en dus extra tijd. Ook moet hij collega's zien te overtuigen van het belang van innovatieve plannen.

Niet iedere basisschool vindt dat buitenschoolse activiteiten tot haar takenpakket, uren en middelen horen. Soms wil een school enkel de ruimte voor die activiteiten faciliteren. Alleen een locatie beschikbaar stellen leidt nog niet tot verbinding. Verbinden betekent dat je samen investeert om een project of programma tot een succes te maken. Er zijn basisscholen die hun gebouw niet open willen houden voor buitenschoolse activiteiten voor de eigen leerlingen of het gewoon vinden om huur te vragen voor het gebruik van lokalen. In de gemeente Ridderkerk rekenen scholen uitdrukkelijk nooit geld voor het gebruik van lokalen, omdat iedereen de verbinding belangrijk vindt voor het kind.



**Zorg voor draagvlak in het leerkrachten-team**

De schoolleider kan wel iets willen, maar het leerkrachten-team moet dit ook dragen. Een aanpak waarbij het hele team wordt betrokken en iedereen de ruimte krijgt om zijn eigen talenten te ontwikkelen, lijkt de meeste kans van slagen te hebben. Aansluiten bij de behoefte van een leerkrachten-team om met een kunstdiscipline aan de slag te gaan, zorgt voor enthousiasme en draagvlak.



### **Streef naar meerwaarde voor iedereen**

Als alle betrokkenen vanuit eigen doelen en belangen streven naar meerwaarde voor iedereen leidt dit tot een krachtig gezamenlijk resultaat. Dit vraagt van culturele partners een verschuiving van aanbodgericht naar vraaggericht werken: wat draagt bij aan de culturele ontwikkeling van het kind en is in te passen in het curriculum? Op grond van een gedeelde visie en daarvan afgeleide doelen kunnen partners afspraken op proces- en resultaatniveau vastleggen.



### **Beschouw het proces om tot een visie te komen ook als winst**

Met elkaar in gesprek gaan én blijven is niet alleen een noodzakelijke voorwaarde voor een gezamenlijk en duurzaam resultaat, maar ook waardevol op zich. Het vormt de basis voor het samen verkondigen van een eenduidig verhaal aan andere partijen, zoals de gemeente.

## **Gedeelde visie vanuit eigen doelen**

Bij gebleken belangstelling om een verbinding aan te gaan is het zaak een gedeelde visie te ontwikkelen. In de ontwikkeling naar meer brede scholen is in Ridderkerk met alle betrokken partners gewerkt aan een breed gedragen visie om vraag en aanbod bij elkaar te brengen. Partners blijken uiteenlopende, maar vooral veel gedeelde doelen te hebben om zich met elkaar te verbinden. Een drijfveer bij alle partijen die we spraken, is om kinderen en ouders te bereiken die niet vanzelfsprekend in aanraking komen met cultuur, die de wegen niet kennen of niet genoeg middelen hebben om les te nemen. Er is noodzaak tot verbinding voor kinderen die graag cultureel actief willen zijn en talent hebben, maar die niet mee kunnen doen.

Een basisschool die actief is met verbinden, wil alle kinderen de kans geven om zich breed te oriënteren door met verschillende gebieden in aanraking te komen, dus ook met de kunst- en cultuurdisciplines. Het is voor kinderen belangrijk om te ontdekken waar hun talenten liggen en te kiezen waar ze zich verder in willen verdiepen. Brede ontwikkeling stimuleren is voor het onderwijs de kern om te willen verbinden. Bij cultuureducatie gaat het dan over talentontwikkeling, creatieve ontwikkeling en de meerwaarde van cultuur. Steeds meer basisscholen realiseren zich dat de verbinding van het lesprogramma met buitenschools aanbod onderdeel kan uitmaken van hun visie op onderwijs. Ze zien ook in dat verbinden meer is dan een project laten draaien. Er zijn zelfs al scholen die geen onderscheid meer willen maken tussen binnen- en buitenschools.

Basisscholen willen graag hun onderwijs meer verbreden. Ze willen leerlingen niet alleen kennis en vaardigheden bijbrengen omdat die van nut zouden zijn op de arbeidsmarkt, maar ook de sociale, emotionele en motorische ontwikkeling stimuleren, bijvoorbeeld door samen muziek te maken in een orkest of theaterlessen te volgen.

Net als een school wil ook een culturele partij kinderen laten kennismaken met cultuur, hun fantasie aanspreken en die omzetten in muziek, beeld, theater of dans. Door les te geven op school wordt een brug geslagen naar cultuurparticipatie in de vrije tijd. De kinderen hoeven niet per se naar een leslocatie te komen, ze kunnen op de eigen school, in een vertrouwde omgeving, een betekenisvolle activiteit doen. Door verbinding te zoeken met het onderwijs verandert de doelstelling voor instellingen: van leerlingen werven naar kinderen op een zo prettig mogelijke plek actief bezig laten zijn met cultuur. Zien dat je een kind raakt en dat het zich artistiek wil ontwikkelen, is wat een vakdocent plezier oplevert.

Bso-organisaties krijgen steeds meer een eigen profiel. Sommige kiezen voor een cultureel profiel en dit zijn kansrijke partners voor onderwijs en cultuur (doch soms ook concurrenten) om samen te zorgen voor meer cultuureducatie. Niet alle bso's beschouwen zichzelf als een educatieve instelling. Ze zijn net zo blij met een ouder die een leuke activiteit doet tegen onkostenvergoeding als met een duurdere vakdocent. Kwaliteit blijkt hier niet altijd een doorslaggevende factor.

Lokale amateurkunstverenigingen willen soms ook kinderen op school al kennis laten maken met hun discipline. Los van het idee dat dit de vereniging nieuwe leden kan opleveren, draagt de samenwerking bij aan algemene cultuureducatieve doelen. Het lokale verenigingsleven in stand houden is ook maatschappelijk relevant. Door als verenigingen binnen een gemeenschap samen te werken aan hetzelfde doel, de ontwikkeling van het kind, kan bovendien de onderlinge concurrentie tussen verenigingen voor sport en cultuur verminderen. Dat laatste lukte al prachtig in Montfort, waar de diverse verenigingen nauw met elkaar samenwerken.



### **Maak duidelijk dat cultuur meer is dan alleen leuk**

Cultuur is niet iets voor 'erbij', maar is een wezenlijk onderdeel van de ontwikkeling van kinderen. Een kind doet wezenlijke kennis en competenties op die het bij een ander vak niet leert. Kinderen die in een klas minder zichtbaar zijn kunnen juist opbloeien bij (naschoolse) culturele activiteiten. Dat beïnvloedt hoe een leerkracht naar een kind kijkt en daarmee hoe een kind het in de klas doet. Concrete doelen en leerlijnen verduidelijken het belang van cultuureducatie.



### **Creëer betrokkenheid onder alle partners**

Betrokkenheid krijg je door het opzetten van een goede structuur. Luister naar elkaar en hoor wat iedereen kan doen. Maak een stappenplan en leg vast wie er gaan participeren, hoe de samenwerking wordt geïntegreerd binnen ieders organisatie en spreek af hoe je onderling gaat samenwerken. Denk over grenzen heen en praat niet louter vanuit eigenbelang. Denk net als kinderen niet in beperkingen.



### **Zorg voor inhoudelijk overleg**

Voor een goede verbinding moet een partner regelmatig kunnen overleggen met een medewerker van de school met inhoudelijke kennis van zaken. Een administratief medewerker kan geen contactpersoon zijn. Een intern cultuurcoördinator of leerkracht garandeert een betere samenwerking, mits hij daarvoor voldoende uren krijgt.



### **Haal winst uit een bekende structuur (zoals de brede school)**

Het koppelen van buitenschoolse activiteiten aan het binnenschoolse programma is binnen een bekend systeem, zoals een brede school, overzichtelijk. De buitenschoolse activiteiten vormen zo een coherent geheel met het curriculum.

## **Continu werken aan inhoudelijke verbinding**

Na het ontwikkelen van een gedeelde visie is er voortdurend (tijd voor) overleg nodig over de inhoudelijke verantwoordelijkheden van de partners voor de kwaliteit, structuur en uitvoering van activiteiten. De verbinding binnen- en buitenschools is per definitie een tussendomein waar het draait om overleg, afstemming en evaluatie, zodat niet iedereen aan een eigen deel van de dag werkt. Waar het eigenaarschap ligt, verschilt per samenwerkingsvorm.

Bij een project ligt het eigenaarschap veelal bij de organisator. Dat is bijvoorbeeld het geval met het Leerorkestproject in Enschede, dat duidelijk is georganiseerd door en vanuit Kaliber Kunstschool. De groepsleerkrachten van openbare basisschool Het Pathmos zijn er wel bij betrokken, niet zozeer muziekinhoudelijk, als wel sociaal, als schakel tussen de vakdocent en het kind. Voor haar project Make You Move organiseert de SKVR in Rotterdam alles: de docenten, de locaties en de evenementen waar kinderen van verschillende scholen bij elkaar komen. Vanuit de school vraagt ze alleen een leerkracht als begeleider. Het project heeft een hoog bereik onder scholen, omdat de SKVR de organisatie op zich neemt.

Projecten blijken echter niet altijd onderdeel te worden van schoolbeleid, terwijl een school op zijn minst mede-eigenaar moet zijn van een onderwijsproces dat op school plaatsvindt. Het blijkt soms nodig dat de ene partij iets aanwakkert bij de ander. Bijvoorbeeld dat een culturele partner juist het eigenaarschap van de school versterkt. Dat kan een grote stap zijn en een breuk met hoe in het verleden werd geopereerd.

Starten met een project kan veel in gang zetten voor partnerschap. Maar het mooiste is het als samenwerking verder gaat dan een bepaald project en er een duurzame wederkerige relatie ontstaat waarin partners moeite voor elkaar doen en van elkaar leren. Een situatie waarin partijen zichzelf ook echt zien als partners in plaats van aanbieder en afnemer.

Continuïteit is hiervoor ook van belang: naarmate een samenwerking langer bestaat, leren mensen elkaar beter kennen en ontstaat er een band.

Het samen stapsgewijs ontwikkelen en evalueren van een project is een krachtig leerproces dat over en weer leidt tot meer kennis en inzicht door het uitwisselen van expertise. In Wehl ontwikkelen de partners 'op de vloer'. Eerst hebben de betrokkenen vanuit cultuur en onderwijs in een pilot intensief samen onderzocht hoe hun project vorm zou moeten krijgen. Dat heeft ertoe geleid dat iedere nieuwe participerende school begint met het beantwoorden van de vraag 'Wat willen jullie?'. De bestaande structuur en omvang van het project wordt iedere keer opnieuw doorontwikkeld op basis van de onderwijsvisie van een school. Leerkrachten krijgen hiervoor ontwikkeltijd.

## **De uitvoerders: vakdocent en groepsleerkracht**

Culturele partners werken bij scholen vaak met externe vakdocenten. Deze vakdocenten zijn actief als kunstdocent en hebben ervaring en affiniteit met het werken in het basisonderwijs. Ze moeten niet alleen goed met een groep leerlingen kunnen omgaan (klassenmanagement), maar ook beschikken over vakdidactische vaardigheden. Ten slotte zijn coachingsvaardigheden en reflectieve vermogens nodig. In Montfort bijvoorbeeld ondersteunt en instrueert de vakdocent de leerkracht in een traject van meekijken, afwisselend les geven tot alleen nog coaching. In Gieten motiveert de vakdocent de groepsleerkracht om actief mee te doen, omdat er meer chemie ontstaat in de klas als de eigen leerkracht ook trompet speelt.

De externe vakdocent moet passen bij de kwaliteiten van het leerkrachtenteam en aansluiten bij de groep leerlingen. Het Jeugdtheaterhuis Gouda kijkt bijvoorbeeld goed welke vakdocent past bij welke school. Hun cultuurcoaches geven twee tot vier uur les op school en lunchen vaak ook met de groepsleerkrachten. Dan wordt je als externe partij



### **Evalueer, documenteer en stel bij voor vervolgtrajecten**

Als je een project goed wilt neerzetten en wilt borgen dan moet je ruimte creëren voor werkmomenten en voor gezamenlijke evaluatie. Bespreek waar je bent begonnen, wat er gebeurd is, waar je heen wil, wat daar voor nodig is en welke afspraken je daarvoor gaat maken. Leg dit alles in een gezamenlijk document vast en stel waar nodig bij.



### **Zet als aanbieder in op duurzame relaties**

Een culturele partij moet een duurzame rol willen en kunnen spelen op school. Een gemeentelijke bezuiniging op cultuur-educatie in de vrije tijd kan een reden voor een culturele partij zijn om een plek in de school te willen. Het onderwijs zien als afzetmarkt is echter geen heilzame strategie voor het voortbestaan als instelling. Met het kleine cultuurbudget van scholen kunnen deze hooguit enkele keren per jaar een workshop afnemen en daarmee ontstaat geen duurzame samenwerking.



#### **Creëer een teamgevoel**

Om als groepsleerkracht en vakdocent samen te werken moet je de insteek van en elkaars verwachtingen over de samenwerking kennen. Hoe werk je bijvoorbeeld samen om kinderen te leren dansen? Als je een teamgevoel weet te creëren met wederzijds respect, dan kun je dit soort vragen open bespreken. Deze connectie tussen leerkracht en vakdocent is nodig, omdat ze werken met dezelfde leerlingen.

meer onderdeel van dat team. Een vakdocent kan ook proberen de groepsleerkracht zodanig te betrekken bij de les dat hij zelf een stapje terug kan doen en alleen nog inhoudelijke ondersteuning en coaching blijft bieden (zoals in Montfort). Een groepsleerkracht of bso-medewerker kan een kind doorverwijzen naar een vakdocent om het in de vrije tijd professioneel te begeleiden bij zijn verdere artistieke ontwikkeling.

Toch blijkt het moeilijk om leerkracht en vakdocent bij elkaar te brengen en goed te laten communiceren. Het is eenvoudiger om een vakdocent de les die hij onder schooltijd geeft naschools te laten voortzetten dan er een leerkracht met eigen inbreng bij te betrekken. Maar dan mis je uitwisseling van expertise. Zo kan de groepsleerkracht de vakdocent/kunstenaar belangrijke dingen leren over klassenmanagement. De vakdocent op zijn beurt kan de leerkracht coachen om vrijer te zijn, het kind meer ruimte te geven, kunstlessen waar nodig aan te passen en een sfeer te creëren waarin kinderen creatief kunnen zijn.

Wanneer samenwerkingspartners investeren in de kwaliteiten van groepsleerkrachten blijken zij in staat hun lessen op een ander niveau aan te bieden en de kinderen meer te inspireren dan met een methode. Dat is heel waardevol. In Wehl biedt centrum voor de kunsten De Gruitpoort scholing aan de leerkrachten van icc Het Timpaan. De scholing is gericht op een aantal vaste competenties en op het inspireren van een groep kinderen, het kijken naar materialen en naar de wereld om je heen als bron om mee te werken. De leerkrachten worden door de training vakspecialist in een van de kunst disciplines en de school kan hen in elke groep inzetten op deze discipline.

In Ridderkerk worden niet de leerkrachten, maar de bso-medewerkers getraind. In twee avonden leert ToBe hen wat ze allemaal meer met kinderen kunnen doen dan kleuren en knutselen. Het eigen talent van de medewerker staat daarbij voorop. Wat heb je nodig en wat weerhoudt je om meer met cultuur te doen? Pas

als je dat zélf weet, kun je kinderen hun talenten laten ontdekken en daar verder in laten groeien. En kun je daarin zelf gecoacht worden.

#### **Een doorlopende lijn**

De lijn vanuit binnenschoolse naar buitenschoolse cultuureducatie is meestal die van kennismaken, verdiepen en talent ontwikkelen. In Enschede heeft de gemeente bijvoorbeeld besloten om aan groepen 4 een wekelijkse muzikles aan te bieden. Dat zijn 38 lessen van drie kwartier. In groep 5 krijgen ze achttien weken voorbereidend instrumentaal onderwijs van vakleerkrachten vanuit de muziekschool. Daarna kiezen ze zelf een instrument en daar gaan ze dan twaalf lessen mee verder. Wie wil, kan meedoen in het buitenschoolse Leerorkest, omdat samenspel een belangrijk onderdeel is van muziek maken. Daar spelen ze moeilijkere partijen en ontwikkelen ze zich verder. Voor de kinderen is het een logisch vervolgtraject. Enthousiaste leerlingen die perspectieven op een vervolg bieden is heel belangrijk opdat cultuur 'geen vuurpijl is die mooi was en dan weg is'. Een vervolg kan ook doorstromen naar een muziekvereniging betekenen.

De lijn kan ook zitten in de thema's en onderwerpen waar de kinderen mee aan de slag gaan. Vakdocenten in het naschoolse aanbod sluiten dan bijvoorbeeld aan bij thema's waar leerkrachten in de klas aan werken. In een enkel geval wordt de lijn omgekeerd en zetten de leerkrachten het project van een vakdocent voort binnen schooltijd. Zo'n lijn heeft ook te maken met degene die lesgeeft. De cultuurcoaches van het Jeugdtheaterhuis bouwen een band op met de scholen en leerlingen waarmee ze werken. Door de langdurige samenwerking zijn ze automatisch bezig met langere leerlijnen van kennismaken en geraakt worden door theater onder schooltijd naar daar eventueel na schooltijd mee doorgaan.

Een lijn kan ook ontstaan door binnen en buiten schooltijd te werken met dezelfde methode. In Breda bijvoorbeeld is de grote bso-organisatie van plan



#### **Zorg voor een doorlopende lijn**

Naschoolse activiteiten op school krijgen meerwaarde als ze een verlengde zijn van het binnenschoolse of andersom. Als de naschoolse activiteiten meer zijn dan alleen leuk kunnen kinderen er op een motiverende manier iets leren. Daarbij valt ook een koppeling te maken met bijvoorbeeld taalontwikkeling, techniek, ruimtelijk inzicht of activiteiten als de Kinderboekenweek. Als een groepsleerkracht omgekeerd het project van een vakdocent voortzet binnen schooltijd kunnen kinderen de dingen die ze na school leerden, toepassen in de klas. Dan vallen er allerlei kwartjes.



#### **Ontwikkel de culturele competenties van de groepsleerkracht**

Als je de talenten van kinderen wilt ontwikkelen, moet je ook bekijken waar het talent van de leerkracht ligt. Zet als culturele partner in op scholing die aansluit bij de affiniteit en de kwaliteit van de leerkracht om hem de uitvoering van cultuuronderwijs weer meer in handen te geven. Met een goede training, coaching, tools en goede voorbeelden kan een leerkracht zich op dit vlak ontwikkelen. Dit-zelfde geldt uiteraard ook voor medewerkers van de bso en het kinderdagopvang.

de pedagogisch medewerkers te gaan trainen in de digitale zangmethode 123ZING. Veel leerkrachten werken, gestimuleerd door de cultuurcoaches, ook met deze methode. Door dezelfde methode onder en na schooltijd te gebruiken kunnen medewerkers samen iets voorbereiden of dingen aan elkaar laten zien.

Een lijn kan ook ontstaan door bewust hetzelfde kader te gebruiken, zoals het SLO-leerplankader voor kunstzinnige oriëntatie. In Breda fungeren de competenties uit de Culturele Ladekast als kader voor binnenschools cultuuronderwijs. Na een training door de cultuurcoaches werken ook de vakdocenten van de Nieuwe Veste met deze competenties in hun lessen. Dit is een nieuwe ontwikkeling die nog in de kinderschoenen staat, maar wel veelbelovend lijkt.

### **De organisatorische taken verdelen en plannen**

Als het inhoudelijke deel van de samenwerking goed geborgd is, moeten de organisatorische taken verdeeld en gepland worden. Er zijn vele variaties mogelijk. De indeling in kunstdisciplines dient vaak als uitgangspunt voor de indeling van de blokken in een schooljaar, waarbij per blok vaak wordt gewerkt aan één kunstdiscipline. Maar er is ook een trend zichtbaar om juist te zoeken naar de relaties tussen de kunstdisciplines en tussen de kunstdisciplines en andere vakken uit het curriculum, zoals taal, rekenen en sport. Sport en bewegen bieden veel aanknopingspunten om gezamenlijk op te trekken bij het inrichten van uitgebreide onderwijstijd.

Ridderkerk werkt met vier of vijf blokken van zes weken, en vervolgens drie weken waarin werving voor het nieuwe blok zit en waarin kinderen langer met een activiteit bezig kunnen zijn. Kinderen krijgen een half uur of drie kwartier onder schooltijd les en daarop aansluitend volgt een naschools programma. Zo'n 20% vindt onder schooltijd plaats en 80% erna. Dit wordt bottom-up georganiseerd met zes coördinatoren in de wijk (combinatiefunctionarissen) die terugkoppelen naar de centrale coördinator, die

partijen op beleidsmatig niveau verbindt. Aan het begin van het jaar bespreekt de programmagroep de thema's en gedurende het jaar vult de coördinator die in, samen met de partners. Met de leerkracht is er een directe lijn om samen te bespreken wat de mogelijkheden zijn en wanneer een vakdocent van ToBe een les zou kunnen geven.

Om op langere termijn te kunnen samenwerken is het maken van een jaarplanning belangrijk. Alle verenigingen in Montfort maken bijvoorbeeld een overzicht van wat ze willen voor een jaar; hoeveel kinderen, hoeveel keer en met welke doelen. Daar wordt de jaarplanning op gebaseerd.

### **De verbindende schakel**

Een schoolleider, intern cultuurcoördinator, brede-schoolcoördinator, projectleider of aanbieder kan een aanjagende functie vervullen in de verbinding. Iemand met goede ideeën die actief anderen benadert om werk te maken van de verbinding tussen binnen- en buitenschoolse cultuureducatie krijgt mensen mee.

De cultuurcoach is per definitie een verbinder, omdat hij binnen en buiten het onderwijs werkt. Hij heeft naast scholen ook contact met culturele aanbieders en allerlei wijkinitiatieven. Hij ondersteunt bijvoorbeeld harmonieën en fanfares om met projecten (zoals kinderconcert, instrumentenparade of blazers- en slagwerkklass) een rol te spelen in het onderwijs. Hij brengt verbinding op gang met het doel die te bestendigen. Er is sprake van borging en kennisoverdracht als het een partner lukt om geheel zelfstandig een project te draaien. De cultuurcoach is een professional die zich hard maakt voor kunst en cultuur en daardoor veel gedaan krijgt. Hij coördineert, coacht, evalueert en stuurt, maar laat partijen vooral regelen en uitvoeren wat ze zelf kunnen. Hij zet zich ook praktisch in door lessen te geven of nascholing te verzorgen, iets waar scholen behoefte aan hebben. Zeker in een afbrokkelende infrastructuur is de cultuurcoach een belangrijke bindende factor.

#### **TIP** **Motiveer en activeer kinderen op aansprekende wijze**

De werving van kinderen is een belangrijk onderdeel van de organisatie. Geef introductielessen onder schooltijd om kinderen te stimuleren om zich in te schrijven voor het naschoolse aanbod. Of vraag talentvolle jongeren uit eerdere groepen om een demo of workshop te geven aan een nieuwe lichte leerlingen.

#### **TIP** **Zorg voor een spin in het web**

Een verbinding heeft baat bij een aanjager die vanuit intrinsieke motivatie alle betrokkenen erbij houdt, contacten onderhoudt met het gehele netwerk en de gestelde doelen in beeld heeft.

#### **TIP** **Bundel projecten waar nodig**

Soms blijkt het nodig om na een bepaalde periode projecten te bundelen. Wanneer ze teveel op elkaar lijken en een aanbieder met dezelfde scholen werkt, gaan projecten elkaar beconcurreren. Dat is niet wenselijk.

#### **TIP** **Voer een continurooster in**

Met de invoering van een continurooster worden de middagen langer en ontstaat er meer ruimte voor en een grotere behoefte aan naschoolse activiteiten. Vakdocenten en professionals kunnen workshops of cursussen aanbieden. Extra efficiënt is het om de binnenschoolse kunstlessen op dezelfde dag in te roosteren als de naschoolse lessen van dezelfde vakdocent.

## **Voldoende financiële middelen**

Buitenschoolse activiteiten vallen in principe buiten het onderwijsbudget. Er zijn wel andere budgetten via de middelen voor nascholing, via de brede school en door de inzet van een cultuurcoach. In Ridderkerk bijvoorbeeld zitten alle gelden voor gebouwen, voor onder meer de bso en cultuur, in één potje. Deze ontschotting van middelen is onderdeel van de visie dat alle partners moeten samenwerken. Partners krijgen geormerkt geld toebedeeld om in te zetten. Het budget voor cultuur is wel beperkt. Zo neemt de bso activiteiten af van ToBe, maar kopen ze ook lokaal goedkoper aanbod in. Ook het werken met goed opgeleide vrijwilligers wordt genoemd als middel om kosten zo laag mogelijk te houden.

In Gieten ontstond er pas een goede verbinding tussen de school en culturele partners door de komst van de cultuurcoach en de middelen waaruit die functie gefinancierd wordt. De gemeente Roerdalen (waaronder Montfort valt) heeft ervoor gekozen om geen combinatiefunctionaris aan te stellen, maar de beschikbare middelen rechtstreeks voor culturele activiteiten ter beschikking te stellen. De partners voeren zelf de taken van de cultuurcoach uit. De middelen worden niet gebruikt voor coördinerend werk, maar vloeien rechtstreeks naar het kind in de vorm van combivouchers muziekeducatie op de basisschool.

Van deelnemende kinderen en hun ouders vraagt men vaak een kleine financiële bijdrage, ook om zo hun commitment te vergroten. Soms betalen de scholen deze kosten, zodat er geen financiële drempel voor gezinnen is om deel te nemen. Ook het Jeugdcultuurfonds, Stichting Leergeld en een lokaal participatiefonds worden gebruikt voor kinderen voor wie deelname anders financieel niet haalbaar is. Van contributie moeten de activiteiten het niet hebben.

Partners gebruiken voor de verbinding vaak subsidies. Er wordt zelfs opgemerkt: 'Zonder subsidie begin je niks'. Als subsidies wegvallen, komt een project niet uit

de kosten of moeten eigen bijdragen flink opgehoogd worden. De regeling Cultuureducatie met Kwaliteit, uitgevoerd door het Fonds voor Cultuurparticipatie, wordt regelmatig genoemd als financiële bron. In Enschede is gebruik gemaakt van de regeling Kinderen maken muziek, een initiatief van het Fonds voor Cultuurparticipatie en het Oranje Fonds met als doel dat zoveel mogelijk kinderen een muziekinstrument leren bespelen en samen muziek maken. Het fonds van de lokale Rabobank heeft in Enschede ondersteund in de aanschaf van instrumenten die kinderen in bruikleen hebben. Ook het Prins Bernhard Cultuurfonds wordt genoemd als donateur.

Het lukt soms om geldstromen die niet primair voor kunst en cultuur bedoeld zijn, in te zetten. Het Bredase project Taalatelier buigt bijvoorbeeld subsidie voor naschoolse taalontwikkeling om naar cultuureducatie. Hier werken vakdocenten vanuit kunstdisciplines mee aan de uitbreiding van de woordenschat van kinderen.

Per wijk is er in Breda een bescheiden stimuleringsbudget voor de cultuurcoaches. Hoe klein ook, het werkt als een cultuurcoach geld kan matchen om aanbieders en scholen met elkaar te verbinden. Dan komt ineens iedereen over de brug. Ridderkerk benut middelen voor wijkactivering, door doelen voor sociale cohesie te verbinden met cultuureducatie.

## **De directe omgeving van het kind**

Het dorp of een stadswijk is het beste organisatieniveau om als partners te kijken wat een kind nodig heeft. Kinderen (en ouders) zoeken aanbieders zo dicht mogelijk bij huis. Dat aanbod moet laagdrempelig vindbaar (een handzaam krantje), zichtbaar (via een poster op school) en tastbaar (met school naar de locatie van de aanbieders gaan om kennis te maken) zijn. De directe omgeving biedt tevens het ideale podium voor de kinderen om zich te presenteren aan publiek.

De culturele partijen merken dat ze dichterbij de buurt van de kinderen moeten werken, omdat geografische



### **Benut verschillende financiële mogelijkheden**

Aangezien de verbinding van binnen- en buitenschoolse cultuureducatie raakt aan andere thema's en beleidsvelden, zijn er nieuwe financiële mogelijkheden. Inzetten op ontschotting, slim koppelen van geldstromen, een sterke, breed gedragen visie en samenwerking met maatschappelijke organisaties of het bedrijfsleven vormen de basis hiervoor.



### **Investeer allereerst zelf middelen in de verbinding**

Het duurzaam inzetten van eigen middelen van alle partners, draagt bij aan een succesvolle verbinding. Zo is de kans groter dat de verbinding overeind blijft als incidentele stimuleringsubsidies wegvallen.



### **Wees als partners zichtbaar in de buurt**

Het leggen van de verbinding tussen binnen- en buitenschoolse cultuureducatie biedt een ideale gelegenheid om cultuur in de wijk of het dorp te benadrukken en inwoners daarvan bewuster te maken. Naast sociale media kunnen ook eenvoudige middelen zoals gezamenlijke logo's en posters op school en in de wijk dit versterken en meer deelnemers trekken.





#### **Maak van de school een cultuurcentrum**

De basisschool is de ideale locatie om kennis te maken met cultuur. Kinderen kunnen tijdens en direct aansluitend op de lessen laagdrempelig deelnemen aan activiteiten. Ook voor ouders is de drempel laag om via de school betrokken te zijn bij de culturele ontwikkeling van hun kind. De school wordt daarmee een cultuurcentrum. Om cultuur te promoten en ouders en kinderen door te verwijzen naar buitenschools aanbod moet een school cultuur wel belangrijk vinden en het liefst zelf ook goed verankerd hebben.

afstand een drempel is voor deelname. In plaats van dat ouders kinderen naar een ander dorp of andere wijk moeten brengen, werkt het beter als ze terecht kunnen voor naschoolse activiteiten dicht bij huis. Dat hoeft niet per se een eigen voorziening voor cultuur te zijn. Er zijn naast scholen ook buurthuizen waar faciliteiten zijn en mensen gemakkelijk binnen wandelen. In Breda krijgen kinderen in de school of een wijkgebouw proeflessen van het centrum voor de kunsten. Ze proberen disciplines uit en kiezen of en waarmee ze verder willen.

Door wijkgericht te werken vervagen in potentie de scheidslijnen tussen binnen en buiten school. Een eerste stap in het verbinden is inventariseren wat er allemaal beschikbaar is aan aanbod voor kinderen in een gemeenschap, om daar vervolgens zoveel mogelijk verbindingen in aan te brengen, zoals het betrekken van het lokale verenigingsleven of lokale kunstenaars bij het onderwijs. Er zit kracht in de betrokkenheid bij de lokale gemeenschap. Door aanbieders in kaart te brengen en kleine dingen met hen te organiseren verhoog je de leefbaarheid in een wijk.

#### **Ouderbetrokkenheid**

Er is brede overeenstemming onder de geïnterviewden dat de ouders belangrijk zijn in de culturele ontwikkeling van een kind, maar dat ouderbetrokkenheid nog in de kinderschoenen staat. Een overzicht van werkbare methoden is er nog niet, men is daarin nog zoekende. Het Jeugdtheaterhuis Gouda wil buiten schooltijd schooltoneelclubs opstarten en die uiteindelijk laten leiden door een ouder (of leerkracht), met de vakdocent als coach. Hoe dit uitpakt, moet nog blijken.

Ouders worden nu vaak geïnformeerd over cultuureducatie en de ontwikkelingen van hun kind door hen uit te nodigen bij eindvoorstellingen en presentaties. Enkele scholen nodigen ouders uit voor een kennismakingsgesprek met de vakdocent of cultuurcoach. In deze persoonlijke gesprekken

kunnen ze dieper ingaan op de inhoud van activiteiten en de leerprocessen die daarbij spelen. Op deze manier kunnen ouders thuis beter inspelen op vragen of onderwerpen die tijdens de lessen aan de orde komen en heeft een presentatie meerwaarde voor ouder en kind. Een leerkracht of vakdocent kan ouders ook stimuleren thuis een programma op te pakken, bijvoorbeeld in de vorm van ouder-kindlessen of met digitale ondersteuning, lesbrieven en extra uitleg. Stichting Wijsneus in Amsterdam organiseert omwille van de ouderbetrokkenheid activiteiten die kinderen met hun ouders thuis moeten voorbereiden al of niet in combinatie met ouder-kindlessen.

Ouderbetrokkenheid kan ook gaan over het inzetten van de kwaliteiten van ouders. Ouders die zelf kunstenaar zijn of actief zijn op creatief gebied kunnen een rol spelen of eventueel zelf een aantal lessen verzorgen. Ouders benaderen voor een inhoudelijk actieve rol met een aantal duidelijke taken kan hun betrokkenheid vergroten. Bij een theatervoorstelling valt bijvoorbeeld te denken aan meeschrijven aan het script en het maken van decors en kostuums. Ook kan men een responsgroep instellen, waarin ouders en leerkrachten samen reflecteren op het cultuurprogramma.

Ouderbetrokkenheid kent grenzen. Het onbekend zijn met het cultuurprogramma en de onwil om daar iets aan te veranderen zijn de grootste belemmeringen.

#### **Beleid benutten of omzeilen**

Er zijn gemeenten die scholen actief vragen om beleid te ontwikkelen voor hun buitenschoolse activiteiten. In Rotterdam sluiten de leerlijnen van de SKVR aan bij de beleidsdoelstellingen van de gemeente voor het onderwijs. Dat weten scholen en daardoor wordt het interessant om mee te doen aan projecten.

Onder invloed van overheidsbeleid kunnen er veranderingen optreden. Bijvoorbeeld met het landelijke beleidsprogramma Cultuureducatie met Kwaliteit veranderden de doelstellingen voor cultuureducatie,



#### **Breng in kaart wat de concrete inbreng van ouders kan zijn**

Maak als school inzichtelijk welke concrete bijdragen ouders (of partners, opa's, oma's et cetera) kunnen en willen leveren. Denk aan het in beeld brengen van beroepen, vaardigheden, hobby's en beschikbaarheid. Dit kan zich ook uitstrekken tot faciliterende activiteiten.



#### **Zorg voor bestuurlijke borging**

Vanuit een breed draagvlak en een algemene consensus over het belang van cultuureducatie op school en in de directe omgeving, valt er op bestuurlijk en financieel vlak meer te bereiken. Het verbinden met de lokale context en het bevorderen van de participatie en betrokkenheid in de wijk zijn argumenten bij uitstek om het thema hoog op de politieke agenda te krijgen.

van participatie naar kwaliteit. In de dagelijkse praktijk betekent dit dat cultuurcoaches meer onder schooltijd gaan werken, met als risico dat het in de wijk maken van een verbinding met naschoolse cultuureducatie – waarvoor ze ooit aangenomen waren – op de achtergrond raakt. Toch is het zoeken naar en aangaan van verbinding heel belangrijk voor de ontwikkeling van het kind. Een nadruk op kwaliteit zorgt er wel voor dat een verbinding geen losstaand project wordt, maar aanvullend op het curriculum is. Als een cultuurcoach de situatie op een school goed kent, kan hij meedenken hoe een verbinding met het buitenschoolse (en een bepaalde subsidie) past binnen het beleidsplan van een school.



#### **Benut de gemeente**

Als verbinding eenmaal op de politieke agenda staat, levert dat ook anderszins profijt op. Een betrokken beleidsmedewerker die zicht heeft op de scholen en deze daadwerkelijk kent, kan stimulerend werken om verbinding tot stand te brengen in een gemeente. Een gemeente kan succesvolle initiatieven ook opschalen en als voorbeeld laten zien aan andere.

Beleid kan zo veranderen dat het beter aansluit bij de eigen visie. In Amsterdam was het beleid voor de verlengde schooldag bijvoorbeeld gestoeld op achterstandsdenken. Scholen met een bepaald percentage aan ‘gewogen’ kinderen hadden recht op financiële middelen. Dat beleid veranderde toen beleidsmakers meer gingen denken vanuit het recht van alle kinderen op brede talentontwikkeling. Dat resulteerde in een verdubbeling van het aantal scholen dat Stichting Wijsneus bedient met naschools aanbod.

In een afbrokkelende infrastructuur voor cultuureducatie is het belangrijk voor beleidsmakers met bezuinigingsplannen om zich te realiseren dat artistieke ontwikkeling binnen de school meer een ‘breedtesport’ wordt. Dat pleit ervoor om toch te blijven investeren in diepgaandere talentontwikkeling buiten de school. De school is dicht bij het kind en een spil waar alles bij elkaar komt. Maar niet alles kan en hoeft aan onderwijs gerelateerd te worden. Breek dus als gemeente de buitenschoolse structuren niet af. Een school alleen kan nooit zoveel bereiken als samen met bevlogen en betrokken partners die structureel expertise inbrengen.

Het gemeentelijk beleid voor cultuureducatie is soms teveel gericht op grote organisaties die kant-en-klare pakketten aanbieden. Niet altijd wordt gezien wat de

kleine toneelschool om de hoek voor een basisschool kan betekenen. Wanneer het lokale beleid niet aansluit bij jouw visie op verbinding, is het te omzeilen door de vrijheid te benutten die scholen hebben om autonoom vorm te geven aan hun onderwijs en daar middelen voor vrij te maken.

Het gemeentelijk beleid is ook vaak teveel gericht op de korte termijn. Daar valt lastig een visie op te bouwen. Wie voor verbinding op de lange termijn kiest, moet de gemeente duidelijk maken dat zij moet aangeven wat mogelijk is voor de komende jaren. De Lokale Educatie Agenda (LEA) is daar een bruikbaar instrument voor. Dan pas kun je doorontwikkelen, kunnen initiatieven wortel schieten en bij gebleken succes gemeentebreed uitgerold worden.



#### **Bouw creatief aan een zo goed mogelijke structuur om het kind**

Een kind zit circa vijf tot zes uur per dag op school. Voor de overige uren zijn partijen uit de omgeving actief om te zorgen dat het kind zich kan blijven ontwikkelen en leggen zo samen met de school de basis voor een leven lang leren. Als verbinder heb je niet alleen van doen met beleidsdoelstellingen, je werkt vooral met mensen die hulp nodig hebben om ideeën te kunnen realiseren. Zoek vanuit enthousiasme en inspiratie samen naar creatieve oplossingen.



# Tips voor verbinding

Aan de slag

Hier volgt een overzicht van alle tips die uit de gesprekken en de analyse naar voren zijn gekomen om als partners werk te maken van cultuureducatief leren onder en na schooltijd. Deze tips zijn in vier fasen van samenwerking geordend. Iedereen kan uit deze tips gebruiken wat het beste bij de eigen situatie en doelen past. De volgende vier fasen kunnen onderscheiden worden:

- Visie, doelen en positie bepalen
- Partners kiezen en samenwerking aangaan
- Plannen ontwikkelen, realiseren en zichtbaarheid vergroten
- Evalueren, bijstellen en documenteren

De tips zijn geschreven vanuit het perspectief van zowel de schoolleiders, cultuurcoördinatoren, cultuurcoaches, als van de aanbieders, om bewuster verbindingen te leggen.

Visie, doelen en positie bepalen

#### 🔗 Maak van de school een cultuurcentrum

De basisschool is de ideale locatie om kennis te maken met cultuur. Kinderen kunnen tijdens en direct aansluitend op de lessen laagdrempelig deelnemen aan activiteiten. Ook voor ouders is de drempel laag om via de school betrokken te zijn bij de culturele ontwikkeling van hun kind. De school wordt daarmee een cultuurcentrum. Om cultuur te promoten en ouders en kinderen door te verwijzen naar buitenschools aanbod moet een school cultuur wel belangrijk vinden en het liefst zelf ook goed verankerd hebben.

#### 🔗 Streef naar meerwaarde voor iedereen

Als alle betrokkenen vanuit eigen doelen en belangen streven naar meerwaarde voor iedereen leidt dit tot een krachtig gezamenlijk resultaat. Dit vraagt van culturele partners een verschuiving van aanbodgericht naar vraaggericht werken: wat draagt bij aan de culturele ontwikkeling van het kind en is in te passen in het curriculum? Op grond van een gedeelde visie en daarvan afgeleide doelen kunnen partners afspraken op proces- en resultaatniveau vastleggen.

#### 🔗 Maak duidelijk dat cultuur meer is dan alleen leuk

Cultuur is niet iets voor 'erbij', maar is een wezenlijk onderdeel van de ontwikkeling van kinderen. Een kind doet wezenlijke kennis en competenties op die het bij een ander vak niet leert. Kinderen die in een klas minder zichtbaar zijn kunnen juist opbloeien bij (naschoolse) culturele activiteiten. Dat beïnvloedt hoe een leerkracht naar een kind kijkt en daarmee hoe een kind het in de klas doet. Concrete doelen en leerlijnen verduidelijken het belang van cultuureducatie.

#### 🔗 Beschouw het proces om tot een visie te komen ook als winst

Met elkaar in gesprek gaan én blijven is niet alleen een noodzakelijke voorwaarde voor een gezamenlijk en duurzaam resultaat, maar ook waardevol op zich. Het vormt de basis voor het samen verkondigen van een eenduidig verhaal aan andere partijen, zoals de gemeente.

#### 🔗 Inventariseer hoe een school ervoor staat

Bespreek als partner met de directie van de basisschool in welke fase de school zit met cultuureducatie. Is er een beleidsplan? Welke activiteiten zitten in het curriculum? Welke projecten doet een school al? Overleg met de schoolleider hoe een samenwerking om onderwijstijd uit te breiden daarop kan aansluiten.

#### 🔗 Breng de culturele omgeving in kaart

Instellingen die zich bezighouden met het aanbod van het onderwijs en waar je advies en ondersteuning kunt krijgen, zijn er op lokaal, regionaal, provinciaal en landelijk niveau. Het hangt van je doelstelling en ambities af wie je wilt betrekken in de samenwerking. Oriënteer je op dit brede veld van instellingen en organisaties die zich in de onderwijswereld begeven. Maar breng vooral de culturele in je directe omgeving in kaart.

#### 🔗 Zorg voor bestuurlijke borging

Vanuit een breed draagvlak en een algemene consensus over het belang van cultuureducatie op school en in de directe omgeving, valt er op bestuurlijk en financieel vlak meer te bereiken. Het verbinden met de lokale context en het bevorderen van de participatie en betrokkenheid in de wijk zijn argumenten bij uitstek om het thema hoog op de politieke agenda te krijgen.

Partners kiezen en samenwerking aangaan

#### 🔗 Creëer betrokkenheid onder alle partners

Betrokkenheid krijg je door het opzetten van een goede structuur. Luister naar elkaar en hoor wat iedereen kan doen. Maak een stappenplan en leg vast wie er gaan participeren, hoe de samenwerking wordt geïntegreerd binnen ieders organisatie en spreek af hoe je onderling gaat samenwerken. Denk over grenzen heen en praat niet louter vanuit eigenbelang. Denk net als kinderen niet in beperkingen.

#### 🔗 Haal winst uit een bekende structuur (zoals de brede school)

Het koppelen van buitenschoolse activiteiten aan het binnenschoolse programma is binnen een bekend systeem, zoals een brede school, overzichtelijk. De buitenschoolse activiteiten vormen zo een coherent geheel met het curriculum.

#### 🔗 Zet als aanbieder in op duurzame relaties

Een culturele partij moet een duurzame rol willen en kunnen spelen op school. Een gemeentelijke bezuiniging op cultuureducatie in de vrije tijd kan een reden voor een culturele partij zijn om een plek in de school te willen. Het onderwijs zien als afzetmarkt is echter geen heilzame strategie voor het voortbestaan als instelling. Met het kleine cultuurbudget van scholen kunnen deze hooguit enkele keren per jaar een workshop afnemen en daarmee ontstaat geen duurzame samenwerking.

#### 🔗 Breng in kaart wat de concrete inbreng van ouders kan zijn

Maak als school inzichtelijk welke concrete bijdragen ouders (of partners, opa's, oma's enzovoort) kunnen en willen leveren. Denk aan het in beeld brengen van beroepen, vaardigheden, hobby's en beschikbaarheid. Dit kan zich ook uitstreken tot faciliterende activiteiten.

#### 🔗 Benut de gemeente

Als verbinding eenmaal op de politieke agenda staat, levert dat ook anderszins profijt op. Een betrokken beleidsmedewerker die zicht heeft op de scholen en deze daadwerkelijk kent, kan stimulerend werken om verbinding tot stand te brengen in een gemeente. Een gemeente kan succesvolle initiatieven ook opschalen en als voorbeeld laten zien aan andere.

Plannen ontwikkelen, realiseren en zichtbaarheid vergroten

### **🔗 Zorg voor inhoudelijk overleg**

Voor een goede verbinding moet een partner regelmatig kunnen overleggen met een medewerker van de school met inhoudelijke kennis van zaken. Een administratief medewerker kan geen contactpersoon zijn. Een intern cultuurcoördinator of leerkracht garandeert een betere samenwerking, mits hij daarvoor voldoende uren krijgt.

### **🔗 Zorg voor draagvlak in het leerkrachtenteam**

De schoolleider kan wel iets willen, maar het leerkrachtenteam moet dit ook dragen. Een aanpak waarbij het hele team wordt betrokken en iedereen de ruimte krijgt om zijn eigen talenten te ontwikkelen, lijkt de meeste kans van slagen te hebben. Aansluiten bij de behoefte van een leerkrachtenteam om met een kunstdiscipline aan de slag te gaan, zorgt voor enthousiasme en draagvlak.

### **🔗 Ontwikkel de culturele competenties van de groepsleerkracht**

Als je de talenten van kinderen wilt ontwikkelen, moet je ook bekijken waar het talent van de leerkracht ligt. Zet als culturele partner in op scholing die aansluit bij de affiniteit en de kwaliteit van de leerkracht om hem de uitvoering van cultuuronderwijs weer meer in handen te geven. Met een goede training, coaching, tools en goede voorbeelden kan een leerkracht zich op dit vlak ontwikkelen. Ditzelfde geldt uiteraard ook voor medewerkers van de bso en de kinderdagopvang.

### **🔗 Creëer een teamgevoel**

Om als groepsleerkracht en vakdocent samen te werken moet je de insteek van en elkaars verwachtingen over de samenwerking kennen. Hoe werk je bijvoorbeeld samen om kinderen te leren dansen? Als je een teamgevoel weet te creëren met wederzijds respect, dan kun je dit soort vragen open bespreken. Deze connectie tussen leerkracht en vakdocent is nodig, omdat ze werken met dezelfde leerlingen.

### **🔗 Zorg voor een doorlopende lijn**

Naschoolse activiteiten op school krijgen meerwaarde als ze een verlengde zijn van het binnenschoolse of andersom. Als de naschoolse activiteiten meer zijn dan alleen leuk kunnen kinderen er op een motiverende manier iets leren. Daarbij valt ook een koppeling te maken met bijvoorbeeld taalontwikkeling, techniek, ruimtelijk inzicht of activiteiten als de Kinderboekenweek. Als een groepsleerkracht omgekeerd het project van een vakdocent voortzet binnen schooltijd kunnen kinderen de dingen die ze na school leerden, toepassen in de klas. Dan vallen er allerlei kwartjes.

### **🔗 Voer een continuooster in**

Met de invoering van een continuooster worden de middagen langer en ontstaat er meer ruimte voor en een grotere behoefte aan naschoolse activiteiten. Vakdocenten en professionals kunnen workshops of cursussen aanbieden. Extra efficiënt is het om de binnenschoolse kunstlessen op dezelfde dag in te roosteren als de naschoolse lessen van dezelfde vakdocent.

### **🔗 Bundel projecten waar nodig**

Soms blijkt het nodig om na een bepaalde periode projecten te bundelen. Wanneer ze teveel op elkaar lijken en een aanbieder met dezelfde scholen werkt, gaan projecten elkaar beconcurreren. Dat is niet wenselijk.

### **🔗 Zorg voor een spin in het web**

Een verbinding heeft baat bij een aanjager die vanuit intrinsieke motivatie alle betrokkenen erbij houdt, contacten onderhoudt met het gehele netwerk en de gestelde doelen in beeld heeft.

### **🔗 Investeer allereerst zelf middelen in de verbinding**

Het duurzaam inzetten van eigen middelen van alle partners, draagt bij aan een succesvolle verbinding. Zo is de kans groter dat de verbinding overeind blijft als incidentele stimuleringsubsidies wegvallen.

### **🔗 Benut verschillende financiële mogelijkheden**

Aangezien de verbinding van binnen- en buitenschoolse cultuureducatie raakt aan andere thema's en beleidsvelden, zijn er nieuwe financiële mogelijkheden. Inzetten op ontschotting, slim koppelen van geldstromen, een sterke, breed gedragen visie en samenwerking met maatschappelijke organisaties of het bedrijfsleven vormen de basis hiervoor.

### **🔗 Bouw creatief aan een zo goed mogelijke structuur om het kind**

Een kind zit circa vijf tot zes uur per dag op school. Voor de overige uren zijn partijen uit de omgeving actief om te zorgen dat het kind zich kan blijven ontwikkelen en leggen zo samen met de school de basis voor een leven lang leren. Als verbinder heb je niet alleen van doen met beleidsdoelstellingen, je werkt vooral met mensen die hulp nodig hebben om ideeën te kunnen realiseren. Zoek vanuit enthousiasme en inspiratie samen naar creatieve oplossingen.

### **🔗 Motiveer en activeer kinderen op aansprekende wijze**

De werving van kinderen is een belangrijk onderdeel van de organisatie. Geef introductielessen onder schooltijd om kinderen te stimuleren om zich in te schrijven voor het naschoolse aanbod. Of vraag talentvolle jongeren uit eerdere groepen om een demo of workshop te geven aan een nieuwe lichterling.

### **🔗 Laat ouders zien wat kinderen doen en betrek ze actief**

Voor ouders is deelname aan (vrijwillige) cultuureducatieve programma's vaak een financiële kwestie. Overtuig hen ervan dat cultuur behalve leuk ook belangrijk is voor het welzijn en de ontwikkeling van hun kind. Prikkel ze door het anders dan het reguliere aanbod te presenteren en geef ze daarin ook een rol. Toon het plezier van hun kind in een andere context en weet ouders op een handige manier hierbij te betrekken.

### **🔗 Wees als partners zichtbaar in de buurt**

Het leggen van de verbinding tussen binnen- en buitenschoolse cultuureducatie biedt een ideale gelegenheid om cultuur in de wijk of het dorp te benadrukken en inwoners daarvan bewuster te maken. Naast sociale media kunnen ook eenvoudige middelen zoals gezamenlijke logo's en posters op school en in de wijk dit versterken en meer deelnemers trekken.

Evalueren, bijstellen en documenteren

### **🔗 Evalueer, documenteer en stel bij voor vervolgetrajecten**

Als je een project goed wilt neerzetten en wilt borgen dan moet je ruimte creëren voor werkmomenten en voor gezamenlijke evaluatie. Bespreek waar je bent begonnen, wat er gebeurd is, waar je heen wil, wat daarvoor nodig is en welke afspraken je daarvoor gaat maken. Leg dit alles in een gezamenlijk document vast en stel waar nodig bij.

## Verklarende begrippenlijst

### Brede school

Een brede school is een samenwerkingsverband van verschillende partijen die als doel hebben de ontwikkelingskansen van kinderen te vergroten. Brede scholen bieden naast onderwijs vaak ook voor- en naschoolse opvang, huiswerkbegeleiding en sport- of culturele activiteiten. Met deze laatste activiteiten ontstaat een verlengde schooldag. Ook ouders kunnen op de school terecht, bijvoorbeeld voor inburgeringscursussen, computercursussen of begeleiding bij de opvoeding.<sup>3</sup>

### Buitenschoolse opvang (bso)

Buitenschoolse opvang (bso) is de verzamelnaam voor alle professionele kinderopvang voor schoolgaande kinderen voor of na school.

### Culturele aanbieder

Een buitenschoolse culturele instelling, organisatie of zzp-er die cultuureducatie verzorgt dan wel voorziet in een aanbod voor cultuurparticipatie.

### Culturele instelling

Een buitenschoolse instelling die cultuureducatie verzorgt, bijvoorbeeld een centrum voor de kunsten, een muziek-, dans-, of jeugdtheaterschool of een professioneel gezelschap.

### Cultuurcoach

De cultuurcoach (ook wel: combinatiefunctiefunctionaris cultuur) werkt in het primair onderwijs als kunstvakdocent of coördinator en is de verbindende schakel tussen scholen en culturele instellingen. Hij is in dienst bij een culturele instelling, school of gemeente. Het rijk en de gemeente financieren de cultuurcoach. De cultuurcoach geeft les in kunst en cultuur, ontwikkelt cultuureducatie en ondersteunt de culturele loopbaan van het kind.<sup>4</sup>

### Cultuureducatie

Algemeen vormend onderwijs in kunst, erfgoed en media via gerichte instructie. Cultuureducatie kan zowel binnen- als buitenschools plaatsvinden.

#### *Binnenschoolse cultuureducatie*

Doelbewust leren over en met kunst, erfgoed en media via gerichte instructie binnen de formele onderwijstijd. Binnenschoolse cultuureducatie wordt ook **cultuuronderwijs** genoemd.

#### *Buitenschoolse cultuureducatie*

Doelbewust leren over en met kunst, erfgoed en media via gerichte instructie buiten de formele onderwijstijd (nonformeel leren) of in de vrije tijd (informeel leren).

### Cultuureducatie met Kwaliteit (CmK)

Landelijk programma van het Ministerie van OCW voor de versterking van de inhoudelijke kwaliteit van het leergebied kunstzinnige oriëntatie op basisscholen. Het programma wordt de komende beleidsperiode (2017-2020) voortgezet. Het Fonds voor Cultuurparticipatie voert de bijbehorende subsidieregeling uit.<sup>5</sup>

### Fonds voor Cultuurparticipatie

Het Fonds voor Cultuurparticipatie ondersteunt in opdracht van de overheid vernieuwende initiatieven voor actieve deelname aan cultuur en richt zich daarbij op alle inwoners van Nederland.

### Formele onderwijstijd

Het onderwijs dat binnen het reguliere curriculum van een basisschool wordt aangeboden.

### Groepsleerkracht

Een leraar op een basisschool.

### Hafabra

Afkorting voor harmonie, fanfare, brassband. Er zijn in Nederland meer dan 2000 harmonieën, fanfares, brassbands en slagwerkgroepen.<sup>6</sup>

### Integraal kindcentrum (ikc)

Een integraal kindcentrum is een voorziening waar kinderen van 0 tot ten minste 12 jaar overdag komen om zich te ontwikkelen, te spelen en te leren. Het centrum biedt kinderen op vraag van de ouders een uitgebreid dagprogramma gedurende het hele jaar. Het is dus een voorziening waarin ten minste organisaties voor onderwijs, kinderopvang, peuterspeelzaalwerk en buitenschoolse opvang in één organisatorische eenheid zijn samengevoegd.<sup>7</sup>

### Intern cultuurcoördinator

De intern cultuurcoördinator op de basisschool is de verbindende schakel tussen school en culturele omgeving. Het is doorgaans een leerkracht (soms een directeur) die zich heeft gespecialiseerd in cultuureducatie.<sup>8</sup>

### Jeugdcultuurfonds

Het Jeugdcultuurfonds ondersteunt kinderen uit financieel minder draagkrachtige gezinnen bij cultuurbeoefening.<sup>9</sup>

### Kerdoelen kunstzinnige oriëntatie

Het Ministerie van OCW stelt de kerndoelen vast. Deze geven aan waarop basisscholen zich moeten richten. Voor het leergebied kunstzinnige oriëntatie zijn er drie kerndoelen:  
Kerndoel 54: De leerlingen leren beelden, taal, muziek, spel en beweging te gebruiken om er gevoelens en ervaringen mee uit te drukken en om er mee te communiceren;

Kerndoel 55: De leerlingen leren op eigen werk en dat van anderen te reflecteren;  
Kerndoel 56: De leerlingen verwerven enige kennis over en krijgen waardering voor aspecten van cultureel erfgoed.

### Kunstdiscipline (ook wel: kunstzinnige vakdiscipline)

Een onderscheiden kunstvorm, zoals muziek, dans, theater/drama, beeldend, audio-visueel, literatuur en cultureel erfgoed.

### Leerlijn

Een leerlijn is een beredeneerde opbouw van tussendoelen en inhouden van een (school) vak naar een einddoel. Per kunstdiscipline wordt een leerlijnen ontwikkeld; deze bevat een langetermijnperspectief en draagt bij aan een duurzame culturele ontwikkeling.

### Leerplankader kunstzinnige oriëntatie

Een leerplankader is een kader om het curriculum, het plan voor leren of het leerplan, vorm te geven. Een leerplankader kan als basis dienen voor het ontwikkelen van een leerlijn. Het Leerplankader Kunstzinnige oriëntatie is een voorbeeld van een kader voor een leerlijn op landelijk of macroniveau. SLO ontwikkelde dit leerplankader in opdracht van het ministerie van OCW. Het is bestemd voor scholen, pabo's en culturele instellingen. Het leerplankader beschrijft in algemene zin hoe onderwerpen en thema's binnen het leergebied kunstzinnige oriëntatie gekozen kunnen worden. De kerndoelen voor dit leergebied zijn het uitgangspunt. De kunstzinnige vakdisciplines worden specifiek uitgewerkt. Het leerplankader kan als richtinggevend kader dienen voor het ontwikkelen van een leerlijn voor het leergebied kunstzinnige oriëntatie.<sup>10</sup>

### Lokale Educatieve Agenda (LEA)

De Lokale Educatieve Agenda is geïntroduceerd als een instrument om het lokale onderwijsbeleid vorm en inhoud te geven na de wetswijzigingen in het onderwijs(achterstanden) beleid in 2006. Het is een instrument voor gemeenten, schoolbesturen en overige partners om in 'nieuwe verhoudingen' (meer gelijkwaardige verhoudingen) tot gezamenlijke afspraken te komen over het onderwijs- en jeugdbeleid.<sup>11</sup>

### Onderwijsraad

De Onderwijsraad is een onafhankelijk adviescollege, opgericht in 1919. De raad adviseert de regering en de Kamer, gevraagd en ongevraagd, over hoofdlijnen van beleid en wetgeving op het gebied van het onderwijs.<sup>12</sup>

### Oranje Fonds

Het Oranje Fonds bevordert betrokkenheid in de samenleving. Door zijn steun ontmoeten mensen elkaar of vinden zij een nieuwe plek in de maatschappij. Het fonds wil sociale samenhang en sociale participatie bevorderen.<sup>13</sup>

### Prins Bernhard Cultuurfonds

Het Prins Bernhard Cultuurfonds stelt zich ten doel activiteiten voor cultuur en natuurbehoud in Nederland te bevorderen met steun aan personen of organisaties. Daarbij geeft het voorrang aan activiteiten waarbij zelfwerkzaamheid een belangrijke rol vervult.<sup>14</sup>

### Stichting Leergeld

Deze stichting richt zich op het voorkomen van sociale uitsluiting van kinderen uit gezinnen met minimale financiële middelen, door hen in staat te stellen mee te doen aan binnen- en

buitenschoolse activiteiten op het gebied van onderwijs, sport, cultuur of welzijn.<sup>15</sup>

### Stichting Leerplanontwikkeling Nederland (SLO)

SLO is het nationaal expertisecentrum voor leerplanontwikkeling in het primair, speciaal en voortgezet onderwijs. Haar werk richt zich op diverse niveaus van leerplanontwikkeling en de wisselwerking daartussen (stelsel, school, klas, leerling). SLO streeft naar inhoudelijke samenhang in het onderwijs. Haar activiteiten bestrijken in principe alle schoolvakgebieden.<sup>16</sup>

### Vakdocent

Een kunstvakprofessional die gespecialiseerd is in het geven van lessen in één of meer kunstdisciplines.

<sup>3</sup> www.bredeschool.nl

<sup>4</sup> www.combinatiefuncties.nl

<sup>5</sup> www.cultuurparticipatie.nl

<sup>6</sup> www.knmo.nl

<sup>7</sup> PO-raad (2013). *Advies 'Belemmeringen in bestuurlijk-juridische vormgeving van kindcentra'. Naar oplossingen in wet- en regelgeving.* Utrecht: PO-raad

<sup>8</sup> www.lkca.nl/cultuurcoördinator

<sup>9</sup> www.jeugdcultuurfonds.nl

<sup>10</sup> SLO, Leerplankader Kunstzinnige oriëntatie. 2014, Enschede: SLO

<sup>11</sup> www.delokaleeducatieveagenda.nl

<sup>12</sup> www.onderwijsraad.nl

<sup>13</sup> www.oranjefonds.nl

<sup>14</sup> www.cultuurfonds.nl

<sup>15</sup> www.leergeld.nl

<sup>16</sup> www.slo.nl

## Projectteam

Van links naar rechts: Chantal de Bonth-Vromans, Henk Smit, Marian van Miert, Gert Bomhof, Vera Meewis, Remon Aarts en Jan van den Eijnden



# Colofon

## **Cultuureducatie binnenste buiten**

Verbinding van cultuuronderwijs op school met de culturele omgeving

## **Auteurs**

Jan van den Eijnden (projectleider), Remon Aarts, Gert Bomhof, Chantal de Bonth-Vromans, Vera Meewis, Marian van Miert en Henk Smit

## **Eindredactie**

Zunneberg & Ros Tekstproducties

## **Ontwerp en opmaak**

Heijmerink Ontwerp, Gorssel

## **Productiebegeleiding**

Miriam Schout

## **Drukwerk**

Drukkerij Libertas Pascal, Utrecht

## **Uitgever**

Landelijk Kennisinstituut  
Cultuureducatie en Amateurkunst (LKCA)  
Kromme Nieuwegracht 66  
Postbus 452  
3500 AL Utrecht  
030 711 51 00  
info@lkca.nl  
www.lkca.nl

ISBN 978-90-6997-150-6

@LKCA Utrecht, oktober 2015

## **Fotografie**

Pag. 16 Isabella Simons

Pag. 17 Rachel de Boer (onderste kleine foto)

Pag. 20 werkarchief Nieuwe Veste

Pag. 25 werkarchief Nieuwe Veste

Pag. 26 Kaliber Kunstenschool

Pag. 36 Tineke de Lange

Pag. 37 Astrid Hermes (onderste kleine foto)

Pag. 40 Piet Wolters

Pag. 45 Peggy Berben en Piet Wolters

Pag. 46 Max de Vette

Pag. 51 Jorgen Snoep en Max de Vette

Pag. 52 Hester Blankestijn

Pag. 57 Hester Blankestijn

Pag. 59 Jolande Bisseling (onderste kleine foto)

Pag. 63 Jolande Bisseling

Pag. 90 Lilian van Rooij

Stofomslag en overige pagina's stockfotografie



# Cultu binne



KL  
KAC